

JEZIK IN SLOVSTVO

letnik XXI — leto 1975/76 — št. 1

Jezik in slovstvo

Letnik XXI, številka 1

Ljubljana, september 1975/76

Časopis izhaja mesečno od septembra do maja (8 števil)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Matjaž Kmecl, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Berta Golob (metodika), Breda Pogorelec (jezikoslovje), Matjaž Kmecl in Jože Koruza (slovstvena zgodovina)

Tehnični urednik Ivo Graul

Tiska Aero, grafična in papirna industrija Celje

Opremila inž. arh. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun pri SDK 50100-678-45015

Letna naročnina 48.— din, polletna 24.— din, posamezna številka 6.— din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjeniku, 24.— din

Za tujino celoletna naročnina 100.— din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Po mnenju Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto, Ljubljana, št. 421-1/72 z dne 10. 1. 1973, je revija Jezik in slovstvo oproščena prometnega davka

Revijo gmotno podpira Kulturna skupnost SRS, razliko med polno in znižano ceno za dijake in študente pa krije Republiška izobraževalna skupnost SRS

Vsebina prve številke

- 1 *Silvo Fatur* Slavistična ekskurzija na postojnsko in ilirskobistriško
- 10 *Franc Žagar* Stavčna analiza in sinteza
- 17 *Fran Ramovš* Od kod rodbinsko ime slovenskih Kraigherjev?

Jubilantka

- 19 *M. Kmecl* Ob sedemdesetletnici Silve Trdinove

V spomin

- 21 *Breda Pogorelec* Profesor doktor Rudolf Kolarič

Zapiski, ocene in poročila

- 24 *F. Jakopin* Od kod izvira priimek Broz?
- 25 *Berta Golob* Knjižna vzgoja v osnovni šoli
- 26 *Marija Zlobec-Skaza* Razprava o Srečku Kosovelu v italijanščini
- 27 *M. Kmecl* Zapis ob Borisa Paternuja Pogledih na slovensko književnost
- 29 *Janez Dolenc* Motivi za Erjavčevo pripoved »Ni vse zlato, kar se sveti«
- 30 *M. Stanonik* Še nekaj o slovenistiki v Göttingenu

Vprašali ste

- 30 *Rado Smrekar* Kako je z veliko in malo začetnico pri stvarnih lastnih imenih?
- 31 *Breda Pogorelec* Odgovor

Iz delovanja Slavističnega društva Slovenije

- 31 *Breda Pogorelec* Pismo o položaju slovenščine v predmetniku vzgojiteljskih šol
- 32 Popravki
- 1/3 Postojnsko zborovanje SDS

Silvo Fatur

Gimnazija Postojna

SLAVISTIČNA EKSURZIJA NA POSTOJNSKO IN ILIRSKOBISTRIŠKO

(Matija Kastelec, Miroslav Vilhar, Dragotin Kette, Alojz Kraigher, Lea Fatur, Ivan Lah, Ivo Grahov, Bogomil Fatur in drugi)

Smeri in poti

Uvodna opomba. Odkoderkoliže ekskurzija krene, malone vselej mora skozi Postojno. Zato bom za izhodišče vseh variant vzel prav Postojno.

1) Enodnevna ekskurzija z avtobusom in peš: Postojna — 12 km — Pivka — 5 km — Zagorje — 1/4 h — Kalc — 1/2 h — Knežak — 3/4 h — Šilentabor — 1 h — Kilovče — 1/4 h — Dolnja Bitnja — 1/4 h — Prem;

(varianta za del poti oziroma pot za prazen avtobus: Knežak — 9 km — Il. Bistrica — 10 km — Prem — 13 km — Pivka — 12 km — Postojna).

2) Enodnevna ekskurzija z vlakom in peš: izstop v Pivki, peš — pot do Zagorja in Kalca (1 1/4 h), odtod čez Knežak (1/2 h) na Tabor (3/4 h) in čez Kilovče in Dolnjo Bitnjo na Prem (1 1/2 h) ter nazaj na železniško postajo Kilovče (1/2 h), vlak in povratek. Ta varianta bo zanimiva za manjše skupine, ki si ne morejo privoščiti avtobusa.

3) Dvodnevna ekskurzija z avtobusom in peš: prvi dan po poti št. 1, ki se jo da z avtobusom skrajšati, potem pa iz Postojne na Razdrto (13 km), vzpon na Nanos (1 1/2 h), prenočevanje v Vojkovi koči tik pod Plešo (1261 m), ki jo upravlja PD Postojna.

Drugi dan pa čez Suhi vrh (1313 m), ki je najvišji vrh Nanosa v Predjamo (4 h) — tam čaka avtobus pa mimo Pivke —, Črne — in Postojnske jame v Postojno (15 km). Ta varianta bo primerna za slaviste — planince. Seveda se da tudi drugi dan z avtobusom skrajšati — z Nanosa nazaj na Razdrto sestopimo v 1 h.

4) Dvodnevna ekskurzija z avtobusom in peš: prvi dan na poti št. 1 do Prema, od tam pa skozi Trnovo pri Il. Bistrici na Sviščake pod Snežnikom (1242 m), prenočevanje v planinskem domu, ki ga upravlja PD Il. Bistrica, drugo jutro vzpon na Snežnik (1796 m), sestop in nadaljevanje poti čez Mašun, skozi Leskovo dolino proti Loški dolini in preko Cerknice v Postojno ali Ljubljano.

Natančneje bom opisal le pot št. 1, ki je pravzaprav sestavina vseh ostalih, in jo tudi najbolj priporočam, saj omogoča spoznati skoraj vse, kar je v teh krajih literarno zanimivega. K 3. in 4. varianti bom dodal nekaj podrobnosti na koncu.

Opis popotovanja in kulturnozgodovinskih zanimivosti

Če se ekskurzija bliža Postojni z ljubljanske strani, takih pa bo lahko največ, bo treba že 9 km pred Postojno, pod znanimi planinskimi ridami, ki pa jih nova

avtocesta hitro potiska v pozabo, v Planini, opozoriti na Miroslava Vilharja (1818—1871). Tam se je rodil, kot sin posestnika in poštnega uradnika. Planina je bila namreč pred zgraditvijo južne železnice daleč naokoli znan trg. Na dolgo je razpotegnjena ob cesti. Značilne zanjo so »furmanske« hiše s širokimi napušči, velikimi dvorišči in velikimi (nekdanjimi) konjskimi hlevi. Zaradi pomembne lege na prastari poti med Kranjsko in Jadranskim morjem pa so bili Planinci že po Valvasorjevih besedah malone sami tovarniki, kot vsi Pivčani (prebivalci pivške kotline!), o čemer bomo še kaj rekli kasneje. — Tudi o Miroslavu Vilharju nekaj več kasneje. Zdaj le še to, da ima na rojstni hiši, nekako sredi Planine, vzdano spominsko ploščo, nasproti čez cesto pa stoji njegov doprski kip, delo domačina Ivana Sajevica (roj. v Stari vasi pri Postojni). Spomenik so 1930. leta postavili primorski emigranti v Jugoslaviji. Planina je bila namreč tik za krivično mejo, njen Postojni najbližji del (Kačja vas) je bil že v Italiji, spomenik pa naj bi bil protiutež onemu Vilharjevemu spomeniku, ki je stal na trgu pred sedanjo gimnazijo v Postojni in so ga fašisti 2. januarja 1926. leta vandalsko oskrunili.

Kot zanimivost naj v Planini omenimo še Langusovo kopijo Rafaelove slike sv. Marjete in slikarije Prešernovega portretista Kurza Thurna von Goldensteina v tamkajšnji baročni cerkvi.

Iz Planine so doma: Oskar Dev (1868—1934), pesnik in skladatelj; Josip Gabrovšek (1867—1894), mladinski pisatelj; Ivan Podgornik (1868—1948), mladinski pisatelj in prevajalec; Drago Tršar (roj. 1927), likovni umetnik.

O Postojni ne bi dosti govoril. Je pravo prometno vozlišče — železniško, cestno, skoznjo gre zlasti v poletni sezoni nekaj deset avtobusnih prog. Postojnsko jamo obišče zadnje čase tri četrt milijona obiskovalcev na leto.

Zaradi središčne lege med Ljubljano, Trstom, Gorico in Reko je bila Postojna od nekdaj tudi gospodarsko in upravno središče Notranjske. Prvič je izpričana že leta 1226 z imenom Arnsberg. Vrh Soviča, tik nad Postojno, je bil tedaj grad, ki je pripadal tudi oglejskim patriarhom. Že 1810. leta je Napoleon velel ustanoviti v Postojni gimnazijo. Leta 1851 je Blaznik tu ustanovil tiskarno, ki je delovala do 1947. leta. 1906 so v Postojni odprli prvo in edino slovensko meščansko šolo v Avstriji. Od 1909. dalje je Postojna mesto. Za časa 1. svetovne vojne je bil tu vrhovni štab soške fronte, z generalom Borojevičem na čelu. Ob tem naj zapišem vprašanje: — Bi bila usoda Primorske med obema vojnama takšna, kot je bila, če bi se leta 1918 Ljubljana obrnila na Borojeviča, ki je bil sicer avstrijski oficir a Slovan, z mislijo o podobni akciji, kot se je odvijala ob severni meji?!

Med vojnama je bila tu zelo močna italijanska kolonizacija. Ocenjujemo, da je bilo 1936. leta v Postojni že kakih 3000 Italijanov. Ob ljudskem štetju tega leta sicer niso več spraševali po narodnosti. A skokovitega naraščanja prebivalstva se ne da pojasniti drugače kot s hoteno in načrtno kolonizacijo. Med 1921. in 1936. letom se je namreč število prebivalcev tedanje postojnske občine povečalo od 4936 na 8585 (indeks 170). O zavestni kolonizaciji govorijo seveda tudi druga dejstva.

Za časa NOB moramo omeniti znamenito partizansko akcijo v Postojnski jami — požig kakih 50 vagonov nemškega letalskega bencina, ki so jo minerci 31.

divizije (iz sestave IX. korpusa) izpeljali v noči med 22. in 23. aprilom 1944. Bobnelo in gorelo je teden dni. Danes ima Postojna okoli 6000 prebivalcev, postojnska občina pa blizu 19.000.

Poleg zgodbe o Vilharjevem spomeniku, ki smo jo že povedali, velja omeniti, da je bil iz Postojne doma Alojz Kraigher (1877—1959), trgovec sin, zdravnik, pripovednik, dramatik in publicist, v čigar delu pa ni dosti sledu o tej deželici, še največ morda v povesti Peter Drozeg. Kakega obeležja na rojstni hiši nima, je pa ob tržaški cesti in se bomo peljali mimo nje na poti proti Pivki. In Viktor Bežek (1860—1920), pedagog, jezikoslovec, kritik in urednik LZ v času njegove najbolj naturalistične orientacije. — Če se nismo ustavili v Planini, kjer sta prav blizu Vilharjeve rojstne hiše dve kar spodobni gostilni, potem se bomo zagotovo ustavili v Postojni in skoraj gotovo na trgu pred gimnazijo, Trg padlih borcev je to, in ob vhodu v mlečno restavracijo opazili Bežkovo spominsko ploščo.

Iz Postojne so bili doma še: Ivo Bučar-Ivanovič (1856—1907), pesnik, ki je 1898 izdal »bajko iz postojnske pečine« z naslovom Biserolja, jasna vila; Mara Lamut-Bučar (1884—), pesnica, pripovednica in publicistka; Frančišek Smerdu (1908—1965), kipar; Alojz Srebotnjak (roj. 1931), skladatelj; Vilko Ukmar (roj. 1905), skladatelj in glasbeni pedagog; Mileva Zakrajšek (1885—1971), dramska igralka.

Spomniti kaže še, da je imel Prešeren, ko je le dočakal ugoden odgovor na šesto prošnjo za samostojno advokaturu, možnost izbirati med Kranjem in Postojno. V Postojni sta nekaj časa službovala tudi jezikoslovec Anton Breznik in planinski pisatelj, humorist, Janko Mlakar. Bežku pa je ob koncu 19. stoletja pošiljal svoje zgodbe Josip Kostanjevec (1864—1929), učitelj, doma iz Vipave; kar prepričljivo je popisoval tedanjo jaro gospodo, malomeščanščino tržanov Postojne, pa tudi Il. Bistrice in Vipave.

V Postojni je še muzej in Inštitut za raziskovanje Krasa SAZU s čudovito zbirko fantastičnih kapniških tvorb kraškega podzemlja.

Iz Postojne se bomo peljali skozi Pivko, kjer je osrednji obrat lesnoindustrijskega podjetja Javor (le-ta dela v petih tovarnah kruh kakim 1600 Pivčanom), v Zagorje. Ustavili se bomo na majhnem trgu med cerkvijo, gasilskim domom in gostilno. Tam stoji tudi spomenik 25-im padlim za svobodo, s preprosto zgovornim napisom, katerega začetek se glasi:

*»Boj za svobodo
jim je bil —
boj za slovensko besedo,
za slovensko pesem,
boj za kruh in pravico ...«*

V Zagorju se je očetu železničarju rodila Lea Fatur (1865—1943), po domače Rjovčeva, pisateljica in šivilja, gospodinja v bratovi hiši v Ljubljani, kjer je tudi umrla in je pokopana na Žalah, samouk (brez šole se je naučila štirih jezikov), plodovita sodelavka Doma in sveta pred 1. svetovno vojno. Od njene rojstne hiše ni ostalo nič zanimivega, že pred desetletji so jo preuredili v hlev. Omeniti pa kaže, da je priimek Fatur v vasi in širši okolici izredno pogost, o tem zanimivo priča tudi dejstvo, da je med 25 imeni žrtev, ki so zapisane na spome-

niku padlim v Zagorju, kar 9 Faturjev. Pisateljica je bila nadarjena fabulistka, kar je prišlo posebno do izraza v njenih zgodovinskih povestih (Vislavina odpoved). Domača pokrajina pa je zaživela v njenih razpoloženskih opisih valovitega sveta okoli Zagorja zlasti v njenih krajših spisih, ki jim dajejo barvo tudi nekateri posrečeno uporabljeni lokalizmi (V burji in strasti, DS 1905).

Na tem mestu kaže opozoriti, da je mogoče v teh vaseh, v Zagorju, Knežaku, Trnovem in Il. Bistrici, v Kilovčah, Bitnji in na Premu s pridom prisluhniti ljudskemu govoru; za jezikoslovce — dialektologe je to področje zanimivo zaradi mešanja elementov dolenskih in primorskih narečij. To ne priča le o fizičnem stiku dveh jezikovnih ploskev, za to tudi niso krive le stare upravnoteritorialne delitve, pač pa v prvi vrsti prastara in izrazita prehodnost tega ozemlja.

V Zagorju se bomo spomnili še na Ketteja. Z očetom, ki je tam služboval 10 let, od 1879. leta dalje, je prebival v Zagorju, kjer je tudi obiskoval osnovno šolo. Hišica, nasproti združenega doma, kjer so Kettejevi prebivali, ima še danes ime »pri Ketečkinih«. Od kod ta ženska oblika hišnega imena, ni znano. O Dragotinovem otroštvu v Zagorju pa je napisala nekaj strani Mimi Malenškova v romanu Pojoči labodi.

Zagorje je ena največjih vasi v Pivški kotlini. Že 1872 je bila v vasi, ki je tedaj štela okoli 650 prebivalcev, ustanovljena čitalnica, v gasilskem domu hranijo dragocen prapor bralnega društva Zagorje iz 1893. leta, ki ima zanimiv »življenjepis« iz časa med obema vojnama. Danes šteje vas 442 prebivalcev. Le trije so še pravi kmetje, »furmanov« ni več, pa je bilo v vasi pred 50 leti kakih 35 parov konj, ki so vozili les iz javorniških in snežniških gozdov. Več kot sto vaščanov dela v obratih tovarne Javor, v Pivki in na Baču. Podobne metamorfoze so doživljale in doživljajo tudi druge vasi tod okoli.

Potem jo bomo ubrali proti Kalcu. Povprašali bomo za staro Vilharjevo pot, ki vodi skozi Pivšce, mimo izvira reke Pivke, skozi Loke, čez strugo reke Pivke, ki je poleti zmeraj suha, pozimi pa Pivka pogosto prestopi bregove, in že bomo na Kalcu. Kmalu pod vasjo bomo opazili sledi nekdanjih italijanskih kasarn, ki nas bodo spomnile, da so Italijani pred drugo vojno iz Pivke naredili pravo trdnjavo. Marsikak hrib tod okoli je prevrtan in nabit z železobetonom, marsikakšna cesta proti gozdu, proti stari meji torej, je vojaškega izvora, enako tudi marsikatera vodovodna naprava, ki pa so jih mnogokje ljudje 1945. leta v svetem besu razdejali, češ: nič italijanskega nočemo. Vojaštva se je zlasti 1940. in 1941. leta tod kar trlo. Tik pred napadom na Jugoslavijo, v začetku aprila 1941, so ukazali vasi pod gozdom evakuirati, ljudje so se množično umaknili v begunstvo na Kras, na Vipavsko pa tudi dalje v severno Italijo. Zadnji del poti, stolp Vilharjevega gradu bomo videli že od daleč, bo spremljal drevored starih lip in topolov...

Tu velja povedati še, da se ime Pivka, kar naj bi pomenilo svet, ki vpija vodo, uporablja najprej za reko, potem za celo kotlino in nazadnje še za kraj, t. j. nekdanji Št. Peter na Krasu. Pivka je tod pogostno ledinsko ime (Pivke, Pivšče), pojavlja pa se še kot občno ime piuke (imen. mn.) za stranske rokave in struge, npr.: u piuke graiem; kopali smo se u piukah; otruci smo duobru veidəli, u kətierəh piukah je blo bul'e z se kuopat.

Ljudsko izročilo v Zagorju ve povedati, kako je nastala tista znana pesem Zagorski zvonovi. Ravno tod, koder nas vodi pot, je stopal Vilhar s starim Papežem iz Zagorja. Bila sta zapredena v živahen pogovor, ko je zazvonilo. »Čemu zvoni?« je vprašal pesnik. »Francki Joškovi, pobralo jo je«, se je glasil odgovor. »Francki?« In Vilhar se je zamislil ob smrti 18-letnega dekleta, ki ga je rad videval. Pobrala jo je sušica. Popotnika sta molčala. Ko pa sta prispela na grad, je Vilhar vzkliknil: »Jo že imam...« Vstopila sta, Vilhar je sedel za harmonij pa zaigral in otožno zapel:

*Zagorski zvonovi
premilo pojo,
ker mojo preljubo
k pogrebu neso.*

Poleg te, najbolj domače, ljudje tod še radi prepevajo Ko tičica sem pevala, Po jezeru, Rožic ne bom trgala in Lipa zelenela je. Preprosto čustvovanje in ljubki napevi — to je bil razlog, da so te pesmice resnično ponarodele.

Kalc*. Tu so še vidni ostanki graščine iz 17. stoletja, njeni lastniki so bili grofje Auerspergi. Sredi prejšnjega stoletja jo je kupil Miroslavov oče. Po Miroslavovi smrti jo je upravljal njegov sin Evgen, nakar je spet prešla v druge roke. Poslednji prebivalci so Kalc zapustili po 1. svetovni vojni.

Miroslav Vilhar se je tu naselil 1845. leta, star 27 let, in se hitro udomačil. Sila družaben je hitro navezoval stike z ljudmi v Zagorju in Knežaku (postal je kneški župan), pa vse tja do Postojne, Razdrtega (pisatelj Hinko Dolenc je postal kasneje njegov zet), Vipave in Senožec (odkoder je bila doma njegova žena). Na Kalcu je često gostil svoje prijatelje iz ožje in širše okolice, pod temi lipami se je mnogokdaj pilo in pelo, da so ljudje pomnili. Veselega in izobraženega so potem Pivčani izbrali za svojega poslanca. Žena pa mu je rodila osem otrok (tretji med njimi je znani skladatelj samospevov na Prešernova besedila Fran Serafin Vilhar). Na Kalcu sta potem kot domača učitelja živela Fran Levstik, od jeseni 1858 do spomladi 1861, in kasneje Jaka Alešovec. Levstik je prebival na Kalcu še enkrat 1863. leta, ko sta z Vilharjem pisala in urejala znameniti Naprej, kar je Vilharja spravilo v ječo in ob poslanski mandat. Za poslanca je sicer hotel kandidirati še enkrat, a se je kasneje umaknil ob spoznanju, da mu bo nasprotovala zlasti duhovščina. V postojnskem muzeju hranijo Vilharjevo pismo Janezu Kaučiču, županu na Razdrtem, ki se glasi:

*Naši popi so vkazali:
»Vilharja ne boste zbrali!«
Popova pa znana mi je moč.
Torej: poslanstvo — lahko noč!*

Tu na Kalcu naj bi Levstik zasnoval tudi svojega Martina Krpana, ki naj bi bil doma izpod Sv. Trojice — Lonce (1123 m). Hrib lepo vidimo, če se s Kalca ozremo proti severu; gledano s kraja Pivka, ali s Prestranka, od koder je najbližji

* Na tem mestu kaže popraviti napako, ki se v literarni zgodovini vleče že 20 let. S. Janež (1975), S. Janež-M. Raubar (1971), J. Kos (1974) v svojih pregledih slovenskega slovstva pišejo o gradu Kalcu pri Senožečah. A. Slodnjak (1959) pa kar o gradu Senožeču, kjer da je Levstik bival pri Vilharju. Pa je s Kalca do Senožeč 40 km, a do Il. Bistrice le 11 in do Postojne 20 km. Prav bo torej: Grad Kalc pri Zagorju, ali grad Kalc pri Knežaku; za širšo javnost pa bi zadevo najbolje poimenovali kot grad Kalc na Pivki ali na Pivškem.

vzpon nanj, je lepo videti obli vrh, ki spominja na seneno kopico ali lonco, kot pravijo tod okoli. Odtod staro ime za vrh, ki so ga preimenovali v Sv. Trojico šele, ko so na njem zgradili cerkev, ki je danes v razvalinah (zanjo je izklesal oltar Francesco Robba — sedaj je v slavinski župni cerkvi blizu Prestranka). Resnici na ljubo je treba povedati, da je Martin Krpan izšel, preden je prišel Levstik na Kalc. Povest je izšla v Slovenskem glasniku julija 1858, njen avtor pa je prišel k Vilharju šele jeseni istega leta. To dejstvo seveda ne izključuje možnosti, da je bil Levstik na Pivškem in na Kalcu že kdaj prej, in da je le dobil idejo za tihotapca Krpana tu. V podporo tej možnosti se da navesti vsaj naslednje:

1) Pivčani so bili v starih časih znani tovarniki, tovorili in tihotapili so sol iz Istre in Trsta v notranje dežele Avstrije. 2) Ena od starih poti s Pivke v Loško dolino je vodila prav pod Sv. Trojico, ki jo ljudje tam okoli včasih imenujejo kar Vrh. 3) Na pobočju hriba so še vidne sledi nekdanjega naselja, ki je v urbarjih izpričano kot Vasišče, ki bi moglo biti Krpanov Vrh. 4) V območju Sv. Trojice je tudi kraj, ki mu rečejo Pri cesarski hoji, ki da se tako imenuje, ker je tam cesar nekoč počival, ko je obiskal svoje žrebčarne na Prestranku in na Bilah pod Sv. Trojico. Tam nekje bi se mogel srečati tudi s Krpanom in njegovo kobilico. 5) Da je Levstik te kraje poznal, že preden je prišel na Kalc za domačega učitelja, pa priča še navedek v povesti sami. Ko se je Martin poslavljaj z Dunaja, je povedal cesarju, da je ni »take postrežbe, kakršna je v Razdrtem pri Klinčarju.« Razdrto pa je tudi tu, pod Nanosom, ob isti stari poti z Dunaja v Trst. — Vse to je nemara dovolj, da smemo reči — Martin Krpan je bil Pivčan.

A naj se vrnemo k Vilharju. Loteval se je vsega, našel si ga vsepovsod po Notranjskem, le gospodaril je slabo in imetje mu je hitro kopnelo. On pa je zlagal verze in napeve, pisal igrice za čitalniške večere, ustanavljal čitalnice. Njegova romantična (zgodovinska) spevoigra Jamska Ivanka, postavljena v izjemno okolje Predjamskega gradu, je bila npr. nenavadno uspešna. Skoraj 50 let je bila malone nepretrgoma na slovenskih odrih. Vilhar je bil tudi pobudnik in sklicatelj tabora na Kalcu, ki je bil 9. maja 1869, udeležilo se ga je 6, po drugih poročilih pa celo 8 tisoč ljudi.

Bodi kakorkoli. Za te kraje je Vilhar vse do današnjih dni izredna osebnost. Pivko je tesno povezal z ostalo Slovenijo. Vse, kar se je pomembnega zgodilo na Slovenskem, je Vilhar zanesel na Pivko, pa bodisi čitalnice, besede, tabore ali liberalno misel. Pivka se je šele ob njegovem delu kulturno in politično zbudila.

Septembra 1941. je bil na Kalcu prvi sestanek OF za pivško in ilirskobistriško območje, o čemer priča spominska plošča, vzdana poleg plošče, ki govori o taboru na Kalcu pred več kot 100 leti.

S Kalca jo bomo mahnili proti jugu kar čez kraške travnike, med grobljami, ki govore o nekdanjih naporih ljudi teh krajev v pridobivanju sleherne pedi obdelovalne zemlje. Bolj ali manj bomo vendarle sledili kolovozu, ki nas popelje v Knežak.

Na kneškem pokopališču, ki ga je videti na hribčku pred vasjo, imajo Vilharjevi svojo grobnico. V farni cerkvi sredi vasi si lahko ogledamo Černigojeve freske. Isti Avgust Černigoj, ki od leta 1926. dalje živi in deluje v Trstu, je

poslikal tudi cerkev na Baču, ki ga bomo videli ob naši levi. Na Baču je obrat tovarne »Javor«. Tu se je po 1. svetovni vojni pri stricu, lastniku tamkajšnje žage, naselil Alojz Valenčič in se z drugimi pivškimi fanti kmalu aktivno vključil v narodnorevolucionarno organizacijo TIGR (Trst—Istra—Gorica—Reka), ki je začela načrten boj proti fašističnemu raznarodovanju. Na 1. tržaškem procesu pred posebnim sodiščem za zaščito države je bil zato obsojen na smrt in 6. septembra 1939 skupaj z Milošem, Marušičem in Bidovcem na Bazovici ustreljen. — Na Baču je preživel otroška leta tudi narodni heroj Tone Tomšič, rojen sicer v Trstu, a sta bila njegov mati in oče prava Bečana.

Pod novo šolo v Knežaku so občani Il. Bistrice in Postojne 1969. leta — ob praznovanju 100-letnice tabora na Kalcu — odkrili skupen spomenik Vilharju, Valenčiču in Tomšiču. Znatno vsoto denarja so za to zbrali tudi domačini — izseljenci, ki so razsuti po vseh kontinentih, največ po Ameriki. — Na tem spomeniku pa so zapisani najbrže edini verzi, ki jih je kdaj napisal Ciril Kosmač, ki je bil na praznovanju stoletnice tabora slavnostni govornik. Verzi se glasijo:

*Sinovi smo slovenskih tal,
in kakor suha kraška zemlja vode,
svobode smo bili od nekdaj žejni.*

*Branili smo svobode kal,
zvesto do smrti se borili
na zemlji naši rodni, majhni mejni.*

*Življenje dali smo, da val
svobode čisti z vso pravico
za vse ljudi si bil povsod brezmejni.*

Po lastni izjavi je avtor želel v vsako kitico ujeti enega od treh mož, vse tri pa v zgodovinsko gibanje, od porajanja slovenske misli (Vilhar), prek boja in smrti za narod in domovino (Valenčič) k humanemu internacionalizmu (Tomšič).

Od spomenika jo bomo mahnili skozi vas in proti severozahodu. Na dolgem grebenu, ki se bo vlekel na naši levi strani bomo pred seboj že kmalu zagledali cerkvico Sv. Martina na Šilentabru (723 m). Onkraj borovega nasada, pred Zagorjem, bomo zapustili cesto in se napotili tja gor kar po gmajni, med ogradami, med kilometri kamenitih zidov, ki pričajo o hudih stiskah, kakršne so doletele Pivčane — prevoznike pred dobrimi 100 leti, po zgraditvi južne železnice. Prevoznništvo je hitro propadlo. Življenje se je zamajalo v temeljih. Iz skope kraške zemlje je bilo treba iztisniti kar največ. Ljudi ni bilo dosti, pa so trebili gmajno, kamenje pa zlagali v groblje, iz katerih zdaj običajno raste rešljika ali šipkovo grmje, in ograjali značilne ograde in ogradice — v prenekateri je res samo za dlan rodovitne zemlje. Iz Knežaka (Italijani so mu rekli Fontana del conte = vodnjak) na Tabor je 3/4 ure hoda. Z vrha bomo tik pred seboj videli vas Narin in železniško progo Pivka—Reka. Poleg cerkvice Sv. Martina iz sredine 15. stoletja, v kateri so zadnja leta odkrili lepe freske, si bomo lahko ogledali še 1973. leta odkrite ostanke romanske apside, ki je verjetno iz 11. stoletja. Še nekaj sto metrov je mimo zaselka Tabor (v smeri TV stolpa) pa bomo prišli na »vrh skaline silovite«, kot je dejal Vilhar, z ostanke srednjeveškega gradu, ki je pogorel. Po Vilharju (ime Šilentabor izvaja iz silen, silni tabor) — o tem pripoveduje v eni svojih boljših pesmi, v romanci Silni tabor — so ga zrušili uporni kmetje,

po ljudskem izročilu pa je vanj treščilo in je zgorel. A greben je bil poseljen že vsaj 1000 let pr. n. št. — o čemer pričajo ostanki gradišča tu in cela vrsta gradišč od Šmihela pod Nanosom do Knežaka. Ta greben je tudi razvodnica med dvema morjema. Svet, ki smo ga zapustili, se odmaka v Pivko in dalje v Črno morje, čeprav do Reke ali pa do Trsta ni dosti več kot 30 km zračne črte, svet na zahodu pa v reko Reko ali Veliko vodo in v Jadransko morje.

Kolikor vam bo vreme naklonjeno, bo s Tabora prelep razgled čez večji del kraške Pivške kotline in na razsežne gozdove tja do Snežnika, na drugi strani pa skoraj čez cele Brkine, ki jim daje flišna sestava čisto drugačno podobo.

Tu na Taboru je bila po najnovejših odkritjih edina velika bitka v zadnjem velikem kmečkem uporu 1635.

Vrnili se bomo k sv. Martinu.

Preden ga bomo zapustili, si bomo ogledali pred vhodom v klonico še v značilni višini vzdana železna klina, ob katerih so menda privezovali javne grešnice v zasramovanje pobožnim obiskovalcem cerkve. In še »klonico« je treba pojasniti. Beseda je menda v tem pomenu drugod redka ali celo neznana. »Klonica« je prostor pod zvonikom, nekakšna le na pol zaprta cerkvena veža, s klopmi ob straneh, kamor so se zatekali kmetje ob neurju. Beseda očitno sodi v isto družino kot zaklonišče.

Potem bomo tik pod cerkvijo stopili na kolovoz, ki nas bo vodil proti jugozahodu — Prem bomo videli prav v smeri poti — in nas bo hitro pripeljal na traso vojaške ceste, ki teče tik pod bori.

Po 15 minutah hoje bomo krenili za 90° desno, na udelano makadamsko cesto, ki nas bo popeljala navzdol v grapo in v Kilovče.

V Kilovčah je bil, kot je znano, rojen Matija Kastelec (1622—1688), kanonik, avtor Bratovskih bukvic... in drugih protireformacijskih spisov, prirejevalec Biblije, sestavljal latinsko-slovenskega slovarja itd. V Kilovčah ni o njem nikakršnega sledu. Pač pa kaže omeniti, da so fašisti Kilovče 4. junija 1942, skupaj s še 6 okoliškimi vasi, do tal požgali. To je bil požig prvih sedmih vasi na Primorskem. Malo pod vasjo, na travniku in med sadnim drevjem, pa so postrelili 25 mož in fantov. O tem nemo priča skromen spomenik, mimo katerega se bomo spustili v Bitnjo.

V Dolnji Bitnji, naselju ob glavni cesti med Pivko in Ilirsko Bistrico, je bil doma Ivo Grohar (1902—1944), pesnik, pripovednik in esejist, dramatik; umrl je v Dachau. Bil je sila samosvoja osebnost, ki ga je posebej zanimala problematika socialnega življenja. Eno najzanimivejših njegovih besedil ima naslov Naš hlapec Lovre. Izšel je iz ene najimovitejših hiš v tej dolini, pot iz Kilovč nas bo pripeljala prav ob njen vogel, po domače se tam reče pri Klebčarjevih — prav nasproti je most čez reko Reko, koder vodi cesta na Prem; Premski grad je videti blizu zgoraj. Reka Reka pa je mrtva. Črna in smrdljiva. Zastrupile so jo industrijske odplake tovarn Lesonit (izdelava vezanih plošč vseh vrst) in TOK (tovarna organskih kislin) v Il. Bistrici.

Prem je gručasta slemenska vas. Grad je omenjen že 1213. leta, verjetno pa je bila tu že rimska utrdba. Njegovi lastniki so bili kasneje oglejski patriarhi, de-vinski grofje pa Habsburžani.

Hiše so na Premu bistveno drugačne od pivških. Značilna tlakovana dvorišča in latniki, ki jih senčijo, govore za drugačen podnebni vpliv — tod v primeri s Pivko že nekoliko bolj diha sredozemlje.

Na Premu se je, kot je znano, Filipu Ketteju, učitelju, ki je pokopan nedaleč od tod, v Košani, rodil Dragottin Kette (1876—1899). Na šoli — njegovi rojstni hiši — je plošča z napisom:

TU
JE BIL ROJEN
19. I. 1876
DRAGOTIN
KETTE
SLOVENSKI
PESNIK

V hiši je Kettejev muzej, ki ga upravlja osnovna šola »Dragotina Ketteja« iz Il. Bistrice. Posebno muzejsko razstavo v Premskem gradu ureja tudi vodstvo Kraške muzejske zbirke iz Postojne.

Na Premu se je 1914 rodil tudi pesnik, prevajalec in publicist Bogomil Fatur.

Na Premu ne moremo mimo fresk v cerkvi, ki nemo pripovedujejo zanimivo zgodbo o črnih časih fašistične vladavine. Nekakšni dve nadstropji fresk, ki se po stilu in umetniški moči močno ločita med seboj, bosta zbudili našo pozornost — ustvarjale so jih roke dveh mojstrov. Spodnje »nadstropje« je poslikal slikar — Italijan. Ko pa je župnik, zaveden Slovenec, zahteval, naj v prezbiteriju naslika tudi slovanska apostola, se je Italijan uprl. Župnik pa ga je nagnal in poklical je Toneta Kralja, ki je delo končal.

In tu bomo z ekskurzijo končali, že dokaj globoko v Brkinih, ki so eno najbolj nerazvitih področij v Sloveniji. Cesto, ki pelje mimo Prema v osrčje dežele, so že pred skoraj dvema desetletjema gradile mladinske delovne brigade.

Sedli bomo na avtobus in se peljali bodisi v Postojno, bodisi v Il. Bistrico, ali pa se vrnili čez reko Reko na železniško postajo Kilovče, ki jo dosežemo v pol ure hoda.

Pripombe k variantnim potem

Če si bomo izbrali 3. varianto s pohodom na Nanos, potem se bomo na Razdrtem, odkoder se bo začel naš vzpon na Nanos, spomnili Hinka Dolenca, pravnika in pisca izredno pristno občutenih črtic »O burji« (1906), ki je tod, ob spustu v Vipavsko dolino, svojčas viharila prav neusmiljeno, dandanašnji pa je skoraj ni več. Enako zanimivi so njegovi starejši spisi »Spomini o Cerknškem jezeru« in »O gozdu in nekaterih njegovih ljudeh«. Zdi se, da je v teh spisih mnogokaj resnično pivškega in notranjskega.

Nekaj več je treba reči še k 4. varianti. Z Il. Bistrico ne moremo opraviti tako na hitro.

Trnovo, kamor je k stricu Janezu Valenčiču, trgovcu, zahajal na počitnice Dragotin Kette, je danes že eno z Il. Bistrico. Le-ta se je razvila iz zelo starega mlinarskega naselja. Skoznjo je vodila znana srednjeveška tovarna pot s Kranjske

proti Reki. Skoznjo je šlo tiste čase do 57.000 tovornih konj letno. Največ pa so tovorili železo. Ko je kraj v 19. stoletju postal upravno in sodno središče, se je začel urbanizirati. Že poleti 1864. so tu ustanovili čitalnico, ki je bila po nastanku dvanajsta v Sloveniji.

Tu se je rodil Franc Bilc, duhovnik, Kopitarjev znanec, učen mož, pesnik in Vodnikov slovarski sodelavec.

Nekoliko mlajši Janez Bilc, tudi duhovnik in pesnik, je bil predvsem znan kulturni delavec in kraje pisec (Šege in navade v Bistriški dolini).

Od tod je bil doma tudi Ivan Lah, sila plodovit pisatelj, časnikar in publicist, ki pa je zgodaj odšel iz domačega kraja in v njegovem delu menda ni sledu o tej dolini. Zato pa je posrečeno predstavil svoj drugi kraj, okolico Grosupljega in Dolenjsko sploh.

Iz Il. Bistrice so doma še Franc Pavlovec, slikar, Franc Valenčič, pesnik, Rado Pehaček, general in narodni heroj. Tu pa so živeli in delovali še skladatelj Fran Gerbič, prevajalec Ivan Vesel-Vesnin in drugi.

Preden zaključimo, je treba ugotoviti še tole: Okoli Il. Bistrice se je bila ena zadnjih bitk 2. svetovne vojne na naših tleh. V starih avstrijskih in italijanskih utrdbah pred Il. Bistrico so se zabarikadirale enote 97. nemškega korpusa in se trdo zoperstavile naši IV. armadi. V njenem sestavu je bila tudi 3. prekomorska brigada, sestavljena iz samih domačinov, Brkincev, Pivčanov, Kraševcev in Vipavcev, ki so se borili dobesedno za domači prag in mnogi na domačem pragu in na pragu svobode — potem ko je bil osvobojen tudi že Trst — umrli. Nemci (okoli 16.000 po številu) so se predali po krčevitih poskusih preboja proti zahodu šele 7. maja.

Spomenik prekomorskim brigadam in vsem padlim, ki je na Hribu svobode nad mestom, je delo kiparja Lenassija in arhitektinje Baragove. 3. prekomorska ima še poseben spomenik, delo kiparja Pohlena, pred OŠ »Dragotina Ketteja«.

In konec. Popis literarnih zanimivosti onkraj Snežnika, v Loški dolini in na Cerkljskem ni več moja naloga.

Franc Žagar

Pedagoška akademija v Ljubljani

STAVČNA ANALIZA IN SINTEZA

Stavčni analizi je v našem osnovnošolskem pouku gotovo odmerjeno dovolj časa. Problem je prej v tem, da ta analiza zaradi dolgotrajnega in mehaničnega drila začenja postajati nezanimiva za učence. V pričujočem članku bomo nanašali nekaj idej, kako naredimo razčlenjevanje stavkov prijetno in hkrati dovolj zahtevno, da se šolarji ne dolgočasijo ob njem. Večkrat bomo opozarjali tudi na razlike med tradicionalno stavčno analizo, kot je predstavljena v Bajec-Kola-

rič-Rupel-Šolarjevi Slovenski slovnici, in analizo, ki jo zastopa v svojih srednješolskih učbenikih Jože Toporišič.

Prve stavčne člene spoznajo učenci v četrtem razredu osnovne šole. Za začetek je lahko prav prijetna vaja »mešanje solate iz osebkov in povedkov«. Učenci na listke napišejo enostavne dvodelne stavke iz osebkov in povedkov, potem te listke prepolovimo, jih premešamo na dveh kupčkih in jih na slepo družimo. Tako nastanejo takile stavki:

Učitelj	laja.
Pes	sprašuje.
Učenec	mijavka.
Mačka	odgovarja.
Klop	je zanimiva.
Knjiga	je lesena.

Učenci se jim od srca nasmejijo, obenem pa začenjajo razlikovati vršilca od dejanja oziroma nosilca od stanja. Nekoliko manj smešna, toda še vedno zelo prikupna je nasprotna vaja: sestavljanje prepolovljenih stavkov v smiselne stavke. Tudi ta vaja za učence ni težka, saj podobne vaje pišejo pri začetnem opismenjevanju že v prvem razredu.

Nekoliko težja vaja od tega je spraševanje po podčrtanih besedah v stavku. S to vajo se učenci izpopolnijo v spretnosti pogovarjanja, obenem pa spoznavajo odvisnost med besedami v stavku. Oglejmo si lažji primer take vaje:

OTROŠKO IGRIŠČE

V našem parku je otroško igrišče. Tu so gugalnice, vrtiljaki in tobogan. Majhni otroci se igrajo v pesku. Večji dečki mečejo žogo, a deklice vozijo svoje punčke. Na klopek okoli igrišča posedajo mame, babice in dedki.

VPRAŠAJ SE PO PODČRTANIH BESEDAH:

Kaj je v našem parku?

Po teh predvajah zlahka preidemo k analizi enostavnejših stavkov:

Janko piše v dnevni sobi domačo nalogo.

Piše. (Povedek)

Kdo piše? Janko. (Osebek)

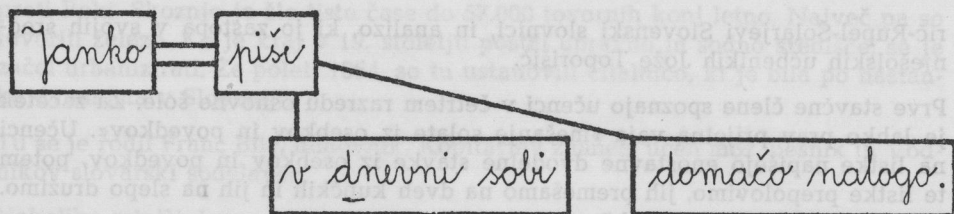
Kaj piše? Domačo nalogo. (Predmet)

Kje piše? V dnevni sobi. (Prislovno določilo)

Kakšno (katero) nalogo piše? Domačo. (Prilastek)

V kateri sobi piše? V dnevni. (Prilastek)

Učenci se morajo spraševati s celimi stavki, ne le z vprašalnicami; le tako bodo dobro spoznali medsebojno odvisnost besed in stavkov. Stavčne člene tudi grafično ponazarjamo. Precej je še v navadi razmikanje stavčnih členov, le da sedaj težimo za tem, da se pri ponazarjanju bolj ohrani besedni red v stavku, kot je bilo to pri stari vejnati analizi:

Zelo malo prostora na tabli ali v zvezku zavzame podčrtovalna analiza. V Sloveniji so po zaslugi številnih predavanj Jožeta Toporišiča v učiteljskih aktivih dokaj ustaljene vrste črt za stavčne člene:

Janko piše v dnevni sobi domačo nalogo.

~~~~~ povedek   — osebek   == predmet

..... prislavno določilo   .... prilastek

Pri spraševanju po stavčnih členih je v šolski praksi še več nerazčiščenih problemov. Prvi problem je način določanja povedka v stavku. Po starem smo se po njem spraševali: *Kaj se v stavku pripoveduje?* Vprašanje je bilo bolj formalno kot stvarno. Učenci so v začetku nanj odgovarjali kar s celim stavkom, šele kasneje jih je učitelj navadil, da so odgovarjali samo s povedkom. Češki metodik Přemysl Hauser priporoča spraševanje od osebkov po povedku in od povedka po osebkov: *Kdo piše? Janko. Kaj dela Janko? Piše.* V učbenikih Jožeta Toporišiča pa se povedek določa brez spraševanja: omogoča ga zlasti predhodno poznanje glagolov, pomožnih glagolov in drugih besednih vrst.

Poseben problem je dvojna vprašalnica. Nekateri prosvetni delavci, zlasti neslavisti, jo odklanjajo, češ da je v vsakdanjem govorjenju ne uporabljamo, vendar je to pri neživih samostalniki najbolj enostavno sredstvo za razlikovanje osebkov od predmeta, npr.: *Kdo ali kaj je v našem parku? Otroško igrišče. (Osebek). Koga ali kaj mečejo dečki? (Predmet).*

Pomembna poglobitev sodobne stavčne analize je večstopenjsko razčlenjevanje: najprej ugotavljamo štiri stavčne člene (povedek, osebek, predmet, prislavno določilo), šele nato pa prilastek ali povedkovo določilo. Nekateri učitelji se še niso čisto sprijaznili s to novostjo, vendar ima brez dvoma prednosti; spomnimo se samo na mnoge stavke, ki smo jih po tradicionalni analizi razčlenjevali popolnoma nesmiselno, npr.: *Leto 1945 je bilo prelomno leto.* Ko smo določali osebek in povedek brez pripadajočih prilastkov, smo dobili samo tautologijo: *Leto je leto.* Možnih je še več stopenj razčlenjevanja. Na hrvaških in srbskih šolah je v navadi tudi groba analiza, pri kateri se razdeli stavek samo na osebkov in povedkov del. V Toporišičevih učbenikih so poleg analize stavčnih čle-

nov tudi primeri zelo fine analize morfemov. Kot kažejo nekateri metodični priročniki, tako analizo v zadnjem času zelo veliko gojijo na ruskih šolah.

Po novem učnem načrtu za slovenski jezik določajo učenci povedkovo določilo in prilastek šele v šestem razredu osnovne šole. Posebno povedkovo določilo povzroča učencem težave, npr.:

Andrejček je boječ.

Povedkovo določilo določijo kot prilastek. Zavaja jih vprašanje: *Kakšen je Andrejček?* Razložimo jim, da je glagol *je* v tem stavku samo vez, ki ima poleg sebe povedkovo določilo *boječ*. To razlago podpremo s primerjanjem približnih sinonimskih stavkov: *Andrejček je boječ.* — *Andrejček se boji.* Pač pa je v stavku *Andrejček je v klopi* glagol *je* polnopomenski in velja za samostojen povedek. To se vidi po možni zamenjavi z drugim glagolom: *Andrejček sedi v klopi.*

Včasih je nejasno, katera beseda v skupini je jedro in katera prilastek, npr.:

Kajetan Kovič je prišel v našo šolo.

Jedro je prvi samostalniček, drugi pa je prilastek. To lahko dokažemo s pretvorbo desnega samostalniškega prilastka v levi pridevniški prilastek: *Kajetan Kovič* — *Kovičev Kajetan*. Nemogoča pa je pretvorba: **Kajetanov Kovič*.

Dolgo časa so bili pri stavčni analizi kamen spotike količinski izrazi, zlasti števnik od pet dalje, npr.:

Pet brez raste na robu gozda.

Po starem smo spraševali: *Kaj raste? Pet, peterica. (Osebek). Katerih pet? Brez. (Prilastek).* Sedaj sprašujemo preprosteje in naravneje, ne oziramo se na formalno stran (1. sklon), ampak na vsebinsko smiselnost: *Kaj raste? Pet brez. (Osebek). Koliko brez? Pet. (Prilastek).*

Tudi razlikovanje predmetov in prislovnih določil je marsikdaj negotovo, npr.: *Otroci so šli v gozd po borovnice.*

Vprašamo se lahko na več načinov: *Po kaj so šli otroci v gozd? Čemu so šli otroci v gozd?* Tudi pogovorno rabljena vprašalnica *zakaj* se v šoli pogosto sliši. V takem dvoumnem primeru nam pomaga pretvorba stavčnega člena: *Otroci so šli v gozd, da naberejo borovnice.* Odvisnik kaže, da je bolj umestna vprašalnica *čemu* in da gre za prislovno določilo namena.

Jezikovne vadnice se izogibajo analizi frazeologemov, učitelju pa se mimogrede zgodi, da dá učencem analizirati tako besedno zvezo, npr.:

Ivo je vrgel pogled na morje.

Pri površni analizi določimo: *Kaj je vrgel? Pogled. (Predmet).*

Razčlenjujemo prav tako, kot bi razčlenjevali stavek: *Vrgel je kamen.* Če malo pomislimo, spoznamo, da take zveze ne kaže cepiti, saj ima enoten pomen: *na hitro je pogledal.*

Nekatere besede se sploh ne dajo določiti kot stavčni člen, npr.: *Steklo so poznali že Feničani.* Pa ti *pride domov* šele *opolnoči*. Členki, vezniki in zaimki s čustveno vrednostjo niso odvisni od drugih besed v stavku in se zato po njih ne da spraševati.

V zadnjih razredih osnovne šole učenci razčlenjujejo zložene stavke. Ustaljena navada je, da zamenjujejo stavčne člene z odvisniki, npr.: *Delavec zasluži plačilo. Kdor dela, zasluži plačilo.* Pri teh zamenjavah bi učenci utegnili dobiti vtis, da je odvisnik samo nespretno parafraziran stavčni člen; zato so koristne take izpeljave, pri katerih vsebuje odvisnik več informacij kot stavčni člen:

Javil je prihod.

Javil je, kdaj pride.

Javil je, da pride.

Javil je, kam pride.

Javil je, kdo pride.

Poleg tega je v navadi tudi spraševanje po odvisnikih. To ne gre čisto brez težav. Učenci težko ločijo časovni odvisnik od pogojnega, npr.: *Če imam denar, si kupim bonbone.* Sprašujejo se: *Kdaj si kupim bonbone?* Šele polagoma jih navadimo spraševati: *S katerim pogojem si kupim bonbone?*

Večkrat je težko potegniti mejo med prilastkovim odvisnikom in drugimi odvisniki, npr.:

Kar se Janezek nauči, to Janez zna.

Možna sta dva načina spraševanja: *Kaj Janez zna? To. Katero to Janez zna? Kar se Janezek nauči. (Prilastkov odvisnik).* — *Kaj Janez zna? Kar se Janezek nauči. (Predmetni odvisnik).* Besedico *to* pa štejemo samo za nekakšen povzetek predmetnega odvisnika. Naravnejši in boljši je drugi način.

Za podredji učenci analizirajo priredja. Dostikrat jih ugotavljajo kar mehanično po vrstah veznikov. Če hočemo razvijati miselno aktivnost, so koristne vaje, pri katerih učenci v priredja vstavljajo primerne veznike in ločila, npr.:

Prebudil sem se ... vstal.

Povabili smo ga ... ni prišel.

Mi delamo ... vi se igrate.

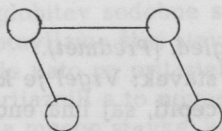
Deževalo je ... nisem šel na sprehod.

Prepisal je ... prerisal.

Tudi analizo zloženih stavkov grafično ponazarjamo. Pripravno je ponazarjanje s podčrtovanjem, s krogi ali s simboli. Znaki za vrste priredij žal niso tako ustaljeni kot vrste črt za stavčne člene:

Deklica, ki nosi smučarske hlače, je bila prva.

Povej mi, s kom hodiš, in povem ti, kdo si.

$S/s + S/s$

Priredja: + vezalno × protirno — stopnjivalno

V ločno ← vzročno → sklepalno : pojasnivalno

Pri razčlenjevanju stavkov zastopamo vidik poslušalca ali bralca, postavimo pa se lahko tudi v vlogo pripovedovalca ali pisca. Tako je poleg stavčne analize možna tudi stavčna sinteza. Ta je celo bolj plodna kot stavčna analiza, saj pri konstruiranju stavkov bolj občutimo jezikovne probleme kot pri razčlenjevanju že izgotovljenih stavkov. Pri mnogih zahodnih narodih so šolske jezikovne vadnice polne vaj za stavčno sintezo. Z njimi je zagotovljeno večkratno ponavljanje določenega stavčnega modela, postopno izboljševanje otroškega jezika in prehajanje od pisanja preprostih stavkov do sestavljanja spisov. Ker so pri Sloven-
cih take vaje še precej redke, jih bomo predstavili z več primeri:

NAKUPOVANJE

Andrej

zavoječek	pivo
steklenica	cigarete

Marjetka

kozarec	pralni prašek
vrečka	marmelada

Mojca

zavitek	margarina
kilogram	moka

Janko

kozarec	kruh
hlebec	med

Vesna

liter	jajce
deset	mleko

Tomaž

konzerva	gorčica
tuba	pašteta

PIŠI TAKOLE:

Andrej je kupil zavojček cigaret in steklenico piva.

KAM JE METKA DALA PRSTAN?

v torbico	pod namizni prt
v predal	v ponev
na okensko polico	med žlice

1. PIŠI TAKOLE:

Ali je Metka dala prstan v torbico?

2. PIŠI TAKOLE:

Ali je prstan v torbici?

PO ČEM SPOZNAŠ GOZDNA DREVESA?

Bor:	rdečkasto lubje, dolge iglice
Smreka:	kratke iglice, viseči storži
Macesen:	trdo lubje, mehke iglice
Bukev:	gladko deblo, jajčasti listi
Hrast:	razbrazdano deblo, zvite veje
Breza:	belo lubje, svetli listi
Kostanj:	suličasti listi, užitni plodovi

PIŠI TAKOLE:

Bor ima rdečkasto lubje in dolge iglice.

KMETOVANJE NEKDAJ IN DANES

Nekdaj:

Danes:

konj

traktor

kosa

kosilnica

srp

kombajn

ročna žaga

motorna žaga

vodnjak

vodovod

PIŠI TAKOLE:

Nekdaj je konj vlekel voz. Danes ga vleče traktor.

KOPANJE V REKI

Ko smo prišli k reki, smo se kopali. Ko smo se okopali, smo se lovili. Ko smo se naveličali te igre, smo igrali odbojko. Ko smo nehali igrati, smo šli nabirat maline. Ko smo se najedli malin, smo šli domov.

PIŠI DRUGAČE:

Poleti smo se kopali v reki.

OTROCI SE BAHAJO

Mojca:

najlepša punčka

Urška:

najbolj zanimiva knjiga

Branko:

največja žoga

Tonček:

najboljše smuči

Karmen:

najbolj moderna obleka

Mirko:

najmočnejši brat

1. PIŠI TAKOLE:

Mojca je rekla: »Najlepšo punčko imam.«

2. PIŠI TAKOLE:

Mojca je rekla, da ima najlepšo punčko.

KAKŠEN NAJ BI BIL OTROK?

Otrok, ki gre pazljivo čez cesto

ki takoj napiše domačo nalogo

ki se dosti uči

ki izpolnjuje ukaze

ki ne razgraja

ki je tiho zaradi bolne babice

marljiv, miren, obziren, previden, reden, ubogljiv

UREDIL IN PIŠIL TAKOLE:

Otrok, ki gre pazljivo čez cesto, je previden.

V SLABEM VREMENU NA CESTI

Deževati	vključiti brisalce	videti skozi vetrobransko steklo
Biti megla	prižgati meglenke	videti čim dlje
Biti poledica	nasaditi zimske gume	ne drseti pri vožnji
Snežiti	natakniti snežne verige	lahko voziti navkreber
Biti mraz	vključiti gretje	ne zebsti v noge
Zmrzovati	zakriti motorni pokrov	lažje startati

PIŠIL TAKOLE:

Kadar dežuje, šofer vključi brisalce, da vidi skozi vetrobransko steklo.

Upajmo, da smo zadovoljili bralce z idejami za poživitev stavčne analize. Seveda v članku niso izčrpani vsi problemi. Nič nismo obravnavali smiselnega osebka, notranjega predmeta, povedkovega prilastka. Treba bi bilo razpravljati o enodelnih in dvodelnih stavkih, besednem redu, nepravilnih oziralnih stavkih, stilistični pestrosti idr. Raziskovati bi bilo treba, kolikšna dolžina stavkov je primerna za učence različnih starosti. Razmišljati bi morali, iz kakšnih besedil naj bi zajemali gradivo za stavčne analize in sinteze. Ugotoviti bi bilo treba, koliko časa so učenci pozorni pri teh vajah. Brez dvoma so vaje v analiziranju in sintetiziranju stavkov tako pomemben člen v jezikovnem in celotnem šolskem pouku, da zaslužijo pogostnejše razpravljanje.

Literatura:

- Přemysl Hauser, Skladba na základní devítileté škole, Praha 1973;
Jože Toporišič, Priredni odnosi v slovenskem knjižnem jeziku, JiS 1968;
Jože Toporišič, O stavku, stavčnih členih in razmerju med povedkom in osebkom, JiS 1968;
Jože Toporišič, Slovenski knjižni jezik, 1, 3, Maribor 1965, 1967;
Weisgerber — Heilger, Unsere Sprache, 4. Schuljahr, Verlag Ferdinand Kamp Bochum, 1969.

Fran Ramovš

OD KOD RODBINSKO IME SLOVENSKIH KRAIGHERJEV?

(Ponatis iz LZ 1919)

Čul sem pred kratkim v nekem pogovoru trditev, da je rodbinsko ime *Kraigher* v zvezi s krajevnim imenom *Kraig* (severno Sv. Vida na Koroškem v dolini rečice Wimitz), ki je slovanskega izvora, ker tiči v njem slovenska beseda *kraj*, -a »locus«. Ta trditev mi je dala v roke pero, da napišem par vrstic. Otto Kämmel, Anfänge deutschen Lebens, str. 147, imenuje med slovenskimi krajevnimi imeni že omenjeni *Kraig* in ga spaja z besedo *kraj* (opom. 1.: »Kraj - Kraig«). Ta razlaga pa že nelingvista ne more zadovoljiti, ker odkod naenkrat -g; vemo sicer,

da je v stari dobi služil *g* za *j*, a to je bila le grafična varianta. V naši besedi pa je *g* glas in ne znak in zato *Kraig* ne more biti iz *Kraj*. Pa ne le to: tudi starejše oblike tega imena nas uče isto. V l. 1377 beremo *Chriwich* (gl. Jaksch, Mon. hist. duc. Car. III. 521), l. 1154—1156: *Chriwich* (gl. Schumi, Urk. u. Reg. B. d. Herz. Krain I. 109); okrog l. 1144: *Criwich* (gl. Schumi l. c. 97); l. 1254. pričujeta *Livtoldus plebanus de Chrich* in *Hertwicus dapifer de Chrich* (Schumi l. c. II. 162); l. 1266. imamo pričo *Wilhalmus Chreich* (Schumi l. c. II. 282) itd. Iz tega vidimo, da je prvotno ime *Chriwich* prešlo v **Chriwch*, **Criuch*, kar je še ohranjeno v današnjem nazivu gore severozapadno *Kraiga*, namreč *Kreugerberg*. Ker govori Nemec za književni —*eu*— v narečju —*ai*—, je pričel tudi tu govoriti *Kraig* (*Chreich*); prim. *Naikhiara* za *Neunkirchen* ali *Leiben* pri Pögstallu za starejši *Liupin*. Z ozirom na obliko *Chrich* v listinah pa je najboljšje, da izvajamo *Kraig* iz *Krig* in to iz **Criuch*, kjer je pred istozložnim *-ch* izpadel *—u—*. Razlago imena smemo nasloniti le na *Chriwich*. Radi sufiksa si ne upam rekonstruirati končno veljavne slovenske oblike. Zdi se, da je *Chriw-* brezdvomno naše *kriv-* (prim. *Krivo brdo* na Gorenjskem; *Krivec* nad Mariborom; *Krivica* pri Pilštajnu). *Kraig* torej nikakor ne more biti slovenski *Kraj*, ki pa živi najbrž v današnjem *Grai* (ob Wimitzi in potoku Griffen).

Rodbinsko ime *Kraigher* pa bi bilo popolnoma lahko izpeljano iz krajevnega imena *Kraig*; pričakovali bi le pisavo *Kraiger*. Vendar iz drugih razlogov slovenski *Kraigherji* niso iz koroškega *Kraiga*. Sledimo imenu: *Kraigherje* imamo okrog Postojne, na Krasu proti Gorici, na Goriškem, v Furlaniji. Prišli so k nam torej po isti poti kot logaški *de Gleria*, t. j. z visoke Furlanije, kjer imamo kraje *Gleris*, *Gleriis* (lat. *glarea*, beneško *giara*, furl. *glerie*). Tako najdemo ime *Kraigher* v Paluzzi v Val di S. Pietro (severno Tolmezza) in v nemški občini Bladen-Sappada (med Auronzo in Rigolato) v Karnskih Alpah. Vemo, da so bile v teh krajih obširne nemške kolonije, katerih borni ostanki so se sredi retoromanskega življa ohranili še do danes. Sem nas vede ime *Kraigher* že s svojim italijanskim znakom —*gh*— in v teh krajih mu najdemo tovariše: *Longher*, *Figher*, *Valdegher* i. dr. Ime *Kraigher* (tudi *Craighero* v Paluzzi) moramo torej razlagati iz bavarsko-frankovskega narečja karnskih kolonistov. Poleg *Craighero* imamo še starejše ime *Grighero*, ki nam jasno pove svoj izvor, namreč današnji nemški *Krieger* = borec. Navidezno ugovarja tej izpeljavi samo dvoglasni —*ie*— današnje nemščine (bav. dial. —*iə*—). Vendar imamo tudi oblike z diftongom —*ei*— namesto —*ie*—: npr. *Deitrihc*, *geinch*, *heiz*, *reif* (prim. Weinhold, Bair. Gram. § 79, str. 83). Pri besedi *Krieg* pa je stvar še drugačna. V starovisokonemščini imamo *chrêg*, *widarchrêgi* (iz tega je slov. izposojenka *kreg*, *kregati* in ime *Kregar*) in *widarkriegelîn* (ie iz ia, ê); semkaj spada tudi glagol *kriegen*, za kar pa imamo v spodnjesaščini *krîgen*, v holandsčini *krygen*, v srednjevisokonemščini *krîgen* (*ich kreic*), tako da bereš pri Schmellerju, Bair Wrtb. I. 1366: »statt der jetzigen oberdeutschen Form *kriegen* [wäre] eigentlich *kreigen* Rechtens«. Enako imamo poleg stvn. *stiega*, *stiagil* tudi *stiga* (*stîgan*) gl. Willmanns, Deutsche Gram. I. 173. Za *kriegen* nam je treba nastaviti dve prvotni obliki: *krêg-* in *krîg-*, enako *stêg-* in *stîg-*, ki sta si druga proti drugi ali v razmerju različnih prevojnih stopenj (Ablautstufe; ê je iz dolgega indogermanskega *ei* s padajočo intonacijo, prim. R. Trautmann, Germ. Lautgesetze, str. 32 sl.) ali pa hranita v sebi različne koren-ske determinative (—ê—*g*—: —î—*g*—; prim. P. Persson, Beiträge z. Wurzeldet.) kakor npr. staronordijski *glámr* »luna« iz **g'hlê-* in starosaški *glîmo* iz **g'hli-*.

Ime *Kraigher* je torej nastalo iz starejšega *Kriher* (ki je tudi še ohranjeno, gl. gori), ki je dubleta navadnega nemškega *Krieger* (iz prvotnega nemškega *krêg*-). Zemljepisna razširjenost slovenskega imena *Kraigher* nas vodi v nemške kolonije v Karnskih Alpah, kakor nas vodi *Kregar* na Koroško in v izposojenkah *Kregar* — *Kraigher* živi tudi v slovenščini še stara germanska oziroma še indogermanska dubleta *krêg*- in *krîg*-.

Jubilantka

OB SEDEMDESETLETNICI SILVE TRDINOVE

Prav na zadnji dan šolskega leta, 25. junija, je praznovala sedemdesetletnico življenja in več kot petdesetletnico slavističnega, pisateljskega in prevajalskega delovanja profesorica, doktorica znanosti Silva Trdinova. Kakor je že takšno sovpadanje osebnega praznika z enim najtehtnejših, obračunskih trenutkov v šolskem letu do vrha naključno, pa si to pot ne moremo kaj, da mu ne bi pridodali nekaj simboličnosti. Brez dvoma je zadnjih štirideset let Silva Trdinova eden najvidnejših slavističnih učiteljev, metodikov, strokovnih piscev; z velikim pedagoškim ognjem, samoodpovednim potrpljenjem, temeljito pripravljenim poukom in z osebno toplino je oblikovala slovensko jezikovno in slovstveno znanje, pa tudi znanje italijanskega jezika in književnosti mnogoterim rodovom ljubljanskih in zunajljubljskih srednješolcev, slušateljem pedagoške akademije in univerzitetnim študentom. Da bi napravila ta pouk kar se da privlačen in učinkovit, je zmeraj znova, vztrajno iskala nove prijeme, iz česar je nastala vrsta metodoloških in didaktičnih člankov (prav z njimi je bila tudi ena prvih sodelavk našega časopisa) in učbenikov, med katerimi je prav gotovo najznamenitejši tisti za književno teorijo. — Ob vsem tem se zazdi torej že nekako naravno, da je največji šolski praznik obenem tudi praznik profesorice Trdinove.

Toda njena stremljenja niso bila zmeraj vokvirjena v izključno šolsko prakso; življenjepis izdaja dinamično, nemirno, na mnogotere strani radovedno in delujočo osebnost. — Rodila se je 25. 6. 1905 v ljubljanski uradniški družini in po končanem učiteljišču privatno maturirala še na realki, da se je lahko 1925 vpi-sala na mlado ljubljansko univerzo (slavistika, primerjalna književnost, nemški in italijanski jezik). Že med študijem je leto dni študijsko prebila v Pragi; 1930 je diplomirala, 1932 opravila profesorski izpit in 1934 doktorirala pri Prijatelju in Kidriču s tezo o Josipu Murnu-Aleksandrovu. Kot profesorica je službovala v Murski Soboti, Mariboru in Ljubljani; povsod se je uveljavila kot odlična pedagoginja pa tudi kot zunajšolska predavateljica, urejevalka knjižnic in kulturna delavka. 1939/40 je študirala italijanščino v Rimu in študij končala tudi s posebnim zaključnim izpitom; svoje znanje italijanščine je dodatno izpopolnjevala še na posebnih tečajih za tujce v Sieni in Perugii, o čemer, zlasti o metodah tega pouka, je javno poročala. Svoje obzorje je obenem širila s številnimi študijskimi popotovanji po Avstriji, Nemčiji, Češkoslovaški, Švici, Franciji, Italiji in severni Afriki. Po osvoboditvi je bila kratek čas v upravni službi, potem

pa zapovrstjo in naglo izmenično v Trbovljah, Št. Vidu nad Ljubljano, Rogaški Slatini, Zagorju in od 1947 spet v Ljubljani: na V. gimnaziji, učiteljišču, od 1950 honorarna lektorica za italijanščino na ljubljanski filozofski fakulteti, od 1954 honorarna predavateljica za seminarsko delo iz slovenščine na Višji pedagoški šoli.*

Še kot srednješolka je 1924 v Vidovdanu s sestavkom ob obletnici Tavčarjeve smrti prvič najavila svoje kasnejše poklicno in strokovno delo za slovensko slavistiko. In res je že kar v študentskih letih tiskala zapaženo razpravo o Levstikovem delu za Prešerna (LZ 1927), v Pragi pa isto leto kratek pregled slovenske literature od Prešerna do sodobnosti. Sočasno in skozi vsa trideseta leta je pripevala vrsto strokovnih poročil in ocen v *Ženski svet*, *Modro ptico*, *Ljubljanski zvon*, *Mentor*, *Slovenski jezik*. Iz njih je deloma razvidna tudi njena bogata predavateljska dejavnost (1936 je npr. v *Ženskem svetu* objavljen del njenega govora na Proslavi Prijateljeve šestdesetletnice v zgodovinskem društvu v Mariboru; sicer je kot govornica še pogosto nastopala v različnih društvih, v internatih, študentskih domovih, na ljudskih univerzah, na slavističnih aktivih, po radiu in drugod). Do začetka druge vojne je ob številnih tovrstnih krajših zapisih objavila tudi nekaj zajetnih razprav, npr. disertacijo o Murnu (1933), spremno besedo h Gogoljevemu *Revizorju* v *Cvetju*; tod sem segajo tudi prvi začetki njenega izpričanega zanimanja za izrečno književno teorijo, v omenjenem primeru kajpada predvsem za teorijo drame (kasneje še v spremni besedi h Goldonijevi *Krčmarici Mirandolini* v *Kondorju* 1958). Hkrati in kasneje je deloma kot prevajalka (*Walker*, italijanske ljudske pravljice), deloma kot priložnostna poročevalka storila marsikaj za boljšo slovensko obveščenost o dogajanjih v tujih slovstvih.

Vendar že tik pred drugo vojno v njenem delu vse bolj prevladuje zanimanje za didaktično problematiko. V Beogradu je 1939 tiskala razpravo o sredstvih za poživitev literarnega pouka v nižjih razredih srednje šole, sočasno je v različnih slovenskih revijah in časopisih ocenjevala nove učne knjige, pisala o razmerju dijaka do doma, o otroških predstavah in pd. Po vojni se je končno povsem osredotočila v serijo metodoloških člankov v *Popotniku*, *Sodobni pedagogiki* in *Jeziku in slovstvu*: o tem, kako približati otroku basen; o interpretaciji pesmi; o popravah šolskih nalog; o utrjevanju znanja o predlogih; o obravnavanju spisja v osnovni in srednji šoli; o jezikovni natančnosti; o pouku gnomične lirike; o odvisnikih; o govorništvu. Bila je eden pionirjev sodobne radijske šole na ljubljanskem radiu (1948, 1949), prav tako občasna sodelavka pri sestavljanju slovenskih beril za srednjo šolo. — V letih 1941–1943 je pripravila učbenik italijanskega jezika v treh knjigah (kasneje še 1966, 1971 oziroma 1961 ustreza skripta skupaj z Vido Šturmovo) in končno v dveh zajetnih knjigah učbenik književne teorije *Besedna umetnost* (1958 je izšel drugi del — *Literarna teorija* — in doživel do danes devet natisov, 1966 prvi del — *antologija primerov*, do danes pet natisov): za slovenske razmere še zmeraj najbolj sistematičen in najbolj uporabljan.

In končno pogled na njeno bogato življenjsko delo ne bi bil docela popoln, če se ne bi vsaj na kratko ozrli tudi na njene slovstvene poskuse: na vrsto pod-

*Vrsto življenjepisnih podatkov nam je ljubeznivo posredoval oddelek SBL na SAZU.

listkov pred vojno in na njeno dramo V provinci (1940), ki je s snovjo iz zatohlega provincialnega šolskega življenja bila večkrat repertoarno napovedana, vendar nikoli izvajana. S svojo tematiko, pa tudi kar sama po sebi, pomeni prav gotovo še dodatno potrdilo profesoričine intimne privrženosti literaturi in učiteljskemu poklicu; sicer pa je kot mentorica recitacijskih in dramskih krožkov skozi leta svojega službovanja pripravila še vrsto priložnostnih besedil za šolske nastope; z njimi in z živo neposredno besedo je razvnela v mladih ljudeh navdušenje za lepo besedo in gledališko umetnost.

Torej je bil zadnji dan prejšnjega šolskega leta — sredi hrupa predpočitniškega zapiranja šolskih vrat — hkrati praznik res izjemno ustvarjalne pedagoške osebnosti, literarne zgodovinarke, ki je poleg Marje Boršnikove gotovo doslej najmarkantnejša, plodne publicistke in prevajalke — Silve Trdinove. Teh nekaj vrstic naj ji bo v voščilo in obenem želja po kar se da plodnem nadaljevanju bogatega strokovnega dela; uredništvo JiS jih kot svoji nekdanji sodelavki izreka še toliko bolj od srca.

M. K m e c l
Filozofska fakulteta v Ljubljani

V spomin

PROFESOR DOKTOR RUDOLF KOLARIČ

V začetku junija smo se tiho poslovili od profesorja doktorja Rudolfa Kolariča, nazadnje upokojenega rednega profesorja novosadske univerze. Profesor Kolarič je za našo širšo javnost predvsem član znane predvojne peterice, kasneje četverice, ki je v tridesetih letih poskrbela najprej za sodobnejše slovenske čitanke, nato pa je za Breznikom tudi oskrbela novo srednješolsko slovnico (1943 najprej za tretji in četrti razred tedanje gimnazije, 1947, 1956 in 1964 pa za vse razrede). To je bila slovnica, po kateri so v šolah posredovali sestav slovenskega knjižnega jezika vsaj do leta 1965, ko je izšel prvi zvezek Toporišičevega Slovenskega knjižnega jezika. Skupina je tudi vse do šestdesetih let spremljala delo na srednji šoli, razmišljala o pouku, sestavljala učne načrte, ali o njih razmišljala.

Rudolf Kolarič je bil rojen 14. aprila 1898 v Ilovcih v Slovenskih Goricah, umrl pa je 7. junija 1975 v Ljubljani. Še med študijem na ljubljanski univerzi je bil v letih 1920—1923 najprej pomožni, nato do 1927 stalni asistent (po lastnem zapisu knjižničar) v Slovanskem seminarju ljubljanske univerze. Po dvajsetletnem srednješolskem obdobju je od 1947 do 1958 delal v Inštitutu za slovenski jezik SAZU in tam med 1952 in 1958 opravljal delo upravnika Inštituta (kot v. d.) ter od 1950 do 1958 še honorarno predaval zgodovinsko slovnico in dialektologijo na ljubljanski slovenistiki. Med 1958 in 1968 je profesor slovenskega jezika in književnosti v Novem Sadu in v tem času tudi predava slovenski jezik na beograjski filološki fakulteti. — Rudolf Kolarič je začel z uredniškim delom že pred vojno (bil je urednik jezikovno-terminološkega dela revije Slovenski tisk in eden izmed urednikov zbirke Cvetje), po vojni pa je bil član uredniškega odbora Južnoslovanskega filologa, Zbornika za filologijo i lingvistiku Maticе Srpske

(od 1957 do 1970) in Priloga proučavanja jezika v Novem Sadu. — Bil je med pobudniki za ustanovitev Slavističnega društva pred štiridesetimi leti in njegov prvi tajnik. Njegova bibliografija do 1968 je bila objavljena v Zborniku za filologiju i lingvistiku XI (Novi Sad 1968) in v Jeziku in slovstvu ob sedemdesetletnici (Jože Toporišič, Sedemdeset let Rudolfa Kolariča, JiS XIII-7, 201).

Ob tej priložnosti zato osveljujemo le nekaj pglavitnih smeri Kolaričevega snovanja.

Osrednjo smer Kolaričevih strokovnih prizadevanj lahko razberemo že iz naslova njegove disertacijske teme Vokalizem in akcent vzhodnoštajerskega (prekmurskega) narečja s posebnim ozirom na jezik dajnkovskih spisov; torej dialektologija — in kakor je bilo v tradiciji Ramovševega seminarja — iz tega in na tej osnovi tudi zgodovina jezika.

V prvi vrsti se je posvetil študiju štajerskih govorov, od neštajerskih je načel vprašanja sintakse pivškega govora (Razprave SAZU 5, 1959, 42—47). Pregled štajerskih govorov je prikazal v Pogovorih o jeziku in slovstvu (Maribor 1955, 54—60). Med 1952 in 1960 je sistematično zbiral gradivo iz vzhodnoštajerskih govorov (o tem je poročal v novosadskem Godišnjaku Fil. fak. 4, 1959, 393—395; 5, 1960, 457—458). Sodobno stanje je primerjal s starejšo stopnjo, ki jo je poznal iz otroških let, in prikazal povrsti najprej Središko govorico in spodnjeprleški govor (SR IX, 1956, 162—170), nato v varšavski reviji Prace filologiczne haloški govor (18, 1964, 395—401) in v zborniku Svet med Muro in Dravo (Maribor 1968, 630—650) prleško narečje. Kolaričeva teoretična izhodišča in metodologija so pretežno tista, ki jih je Ramovšev učenec sprejel v šoli velikega učitelja, čeprav si je tradicionalni opis glasoslovnega, naglasnega in oblikoslovnega sestava prizadeval razširiti tudi z omembo nekaterih funkcijskih besed (predlogi, vezniki) in medmetov ter s posegom v vprašanja stavčne sintakse, vendar ga je ugotovitev, da se prleški stavek bistveno ne razlikuje od knjižnega, pri tem bolj ovirala kakor spodbujala k opazovanju govorne (narečne) skladnje. V interpretacijo se zato Kolarič ni spuščal.

Kolarič se je dialektologije loteval tudi s širšega, načelnega vidika. O vprašanjih slovenske dialektologije je poročal mednarodni strokovni javnosti, opozoril je tudi na potrebo po upoštevanju otrokovega narečja pri šolski jezikovni vzgoji (Narečje—knjižni jezik—šola, JiS I, 1956, 11—12), razmišljal pa je tudi o »književnikovem odnosu do ljudskega govora« (JiS II, 1956/57, 8—13); to ga je iz dialektologije pripeljalo v stilistiko. Razumljivo je, da se je v sestavku o razmerju med leposlovnim jezikom in strokovnimi jeziki potem polagoma trgala od izročila v sodobnejše pojmovanje socialnih in funkcionalnih zvrsti, kar je s pomočjo češke spodbude opravila naslednja stopnja naše jezikoslovne znanosti. — Delo v novosadskem središču ga je verjetno pripeljalo prav na rob najnovejših smeri jezikoslovja, psiho- in sociolingvistike; tako je pisal o slovenskem otroškem govoru (Godišnjak Fil. fak. u Novom Sadu, 4, 1959, 229—258), o problemih jezikovnih srečanj v razvoju slovenskega jezika (JF 25, 1961—1962, 65—73) in o potrebi skupne raziskave slovenskih in nemških mejnih narečij (Zweiter Internationaler Dialektologenkongress. Vorgesehene Vorträge 9, Marburg/Lahn, 1965, 11).

Drugo pomembno področje obsega vprašanja zgodovine slovenskega jezika, periodizacije razvoja, odprta vprašanja raziskav, vendar se zdi, da je najbolj primerno, če v tem prostorsko omejenem prikazu nakažemo predvsem Kolaričeva prizadevanja zadnjih let. Zaradi tega tudi ne omenjamo Kolaričevega »vmesnega« področja — raziskav slovenske slovnice, kjer ga je zanimal zlasti pridevnik (stopnjevanje, določnost, člen).

Vprašanja brižinskih spomenikov se je Kolarič lotil najprej v članku Ali so Brižinski spomeniki res starocerkvenoslovanski v Stiebrovem zborniku. (Studia z filologii polskie i slowanskiej, Warszawa 5, 1965, 145—153). Leta 1968 je v knjigi Freisinger Denkmäler — Brižinski spomeniki — izšla Kolaričeva jezikovna analiza BS z dodatkom, v katerem je zavrgel veljavno tezo koroškega nastanka brižinskih spomenikov in opozoril, da je treba v spomenikih videti mlajše prepise starejših besedil, ki so izvirala iz programa oglejskega pokristjanjevanja, to pa da je bilo na današnjem slovenskem ozemlju vsekakor sto do dve sto let starejše od salzburškega pokristjanjevanja. Freisinški škofje naj bi na novo dobljenem škofjeloškem ozemlju — kar se ujema z datumom nastanka BS — dali prepisati prvotna oglejska besedila. Strokovna kritika, zlasti pokojni cerkveni zgodovinar Maks Miklavčič in zgodovinar Bogo Grafenauer, je Kolaričeve ugotovitve spodbila, ne nazadnje zaradi metode, ki je v želji, da bi nova teza čim bolj izstopila, zanemarila dognano in doslej veljavno, zlasti ugotovitev o obstoju koroške kneževine v prvih stoletjih po naselitvi, kar je teoretična podpora tezi o nastanku naddialektne jezikovne zvrsti, ter pomen zgodovinskega vira Conversio. Posredno pa se je Kolarič s tem lotil vprašanja, ki v zadnjem času ponovno zanima strokovnjake: od kod cerkveno izrazje predmoravske dobe pri zahodni skupini Slovanov.

Ne glede na omenjena in druga stališča (tudi jezikoslovci so ugovarjali zaradi interpretacije jezikovnega stanja) je treba Kolariču priznati, da je — kot že marsikdaj doslej — opozoril na potrebo po študiju preteklosti od njenih začetkov naprej, po upoštevanju vseh, tudi manj znanih dejstev in podatkov ter po ugotavljanju kontinuitete v zgodovini naše pismenosti z namenom, ustvariti podlago za kolikor mogoče polno predstavo o našem materialnem in duhovnem življenju v preteklosti. Ker pa se Slovenci le stežka trgamo od veljavnih konceptov — in ker je Kolarič v svojem dokazovanju zagrešil tudi precej spodrseljave, je prvi objavi sledila razprava, ki je potekala takole: V Godišnjaku Fil. fak. u Novom Sadu, XI/I, 1968, 125—132 je Kolarič objavil svoj drugi dodatek Brižinskim spomenikom, nakar je v Bogoslovnem vestniku (28, 1968, 277—282) napisal prvo kritiko Maks Miklavčič, sledila je ocena Boga Grafenauerja v ČZN (Zgodovinarjeva prolegomena k novi izdaji freisinških spomenikov, ČZN n. v. V, 1969, 146 d.). Kolarič je odgovarjal v Prostoru in času, in sicer v tem zapovrstju: Kontinuiteta slovenskega knjižnega jezika in literature od konca 8. stoletja do danes (PČ II, 1970, 252—261), Pokristjanjevanje Slovencev v novi luči (PČ II, 1970, 544—550), na kar je Bogo Grafenauer odgovoril s polemiko O pokristjanjevanju Slovencev — »Nova luč« ali »tavanje v temi«? (PČ III, 1970, 190—191). Sledil je Kolaričev prispevek Štivanski misijonarji med Slovenci in Brižinski spomeniki (PČ III, 1970, 312—313) in Odgovor B. Grafenauerju (PČ III, 1970, 430—434). Bogo Grafenauer je sklenil polemiko s sestavkom Sunt certi denique fines! (PČ III, 1971, 685—687.)

Iz razpravljanja je mogoče razbrati, da se je Kolarič ukvarjal z obširno analizo *Alasia* da Sommaripe, napisal pa je tudi uvod v reproducirani ponatis Kopitarjeve slovnice (Cankarjeva založba in Trofenik, 1971) ter uvod v prav tako izdajo Pleteršnikovega slovarja (1975).

Na kraju je treba poudariti še, da je bila Kolaričeva vloga posrednika slovenske kulture v jugoslovanskem prostoru, zlasti v Novem Sadu in Beogradu, doslej premalo ocenjena in cenjena. Nekaj je k temu prav gotovo prispevala naša izključna zaverovanost v slovenske strokovne probleme, nekaj pomanjkanje strokovnjakov, nekaj pa dejstvo, da med nami prevladuje individualno delo in individualno reševanje nalog tudi takrat, ko bi jih morali reševati skupno. Take razmere povzročajo nasprotno reakcijo in ne nazadnje zagrenjen občutek osame, ki ga je pokojni profesor Kolarič izrecno zapisal v eni izmed polemik (PČ III, 1971, 313).

Profesor Kolarič si je s številnimi pobudami — na tem mestu se nekaterih niti dotaknili nismo — izbojeval v slovenistični stroki dostojno mesto. Slava njegovemu spominu!

Breda Pogorelec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Zapiski, ocene in poročila

OD KOD IZVIRA PRIIMEK BROZ?

Priimek predsednika republike srečamo tu-intam tudi v Sloveniji, vendar spada s svojo frekvenco okrog 50 med razmeroma najmanj pogostne; v isto skupino moramo prišteti še redkejša priimka Broš in Brož ter nekoliko številčno močnejše patronimike Brožič, Brožič in Brozovič. Iz priimka Broz so izpeljani tudi Brošak, Brozan in Brozina. — (Menjava končnih soglasnikov s — z — š — ž ni pri prehajanju tujih prvin v slovenščino nič nenavadnega, npr. priimki Paradiš, Paradiš, Paradiž; Primus — Primož; Tomas, Tomaz, Tomaž; Mikuš, Mikuž, ipd.) Bolj pogostna je celotna skupina teh priimkov v hrvaški kajkavščini, kjer so nekateri izmed njih znani že od 15. stol. (prim. P. Skok, ERHSJ I, 1971, str. 34). Hipokoristični priimek Brožek (in priimek Brož) nas tudi v češčini opozarjata na isti izvor.

Znano je, da je veliko slovenskih (in drugih) priimkov nastalo iz nekdanjih krstnih imen, ki so bila skoraj v celoti latinskega, grškega ali hebrejskega izvora; spomnimo se samo hebr. *jehochanan* s pomenom »bog je dober, prijazen«, ki je v neštetih različicah in adaptacijah postalo v evropskih je-

zikih najpogostnejše ime, npr. *Ivan, Janez, Jovan, Jan, Johann, Jean, Ion*, itd.); takšna imena so se velikokrat brez sprememb prelevila tudi v priimke, večinoma pa so dobila patronimične oblike, kot so: *Ivanov, Jovanovič, romun. Ionescu, Janežič, Johanson, Hansen*, ipd.

Zaradi pogostne rabe in najrazličnejših stopenj emocionalnega odnosa do otrok so se imena deloma krajšala in spreminjala do skorajda nespoznavnih razmerij (prim. *Bartholomeus* : *Bart, Jernej*); opuščali so se nenaglašeni začetni zlogi, npr. *Valentin, Martin* → *Tine, Tinko, Tinče, Tinček; Anton* → *Tone, Tonček; Agnes* → *Neža, Nežika*, ipd. Včasih so se imena skrajšala tudi za enega ali več končnih zlogov, npr. *Michael* → *Miha, Nikolaj* → *Niko*, ipd. Takšne oblike imen so ob »normalnih« prehajale tudi v priimke, zato srečamo poleg priimkov *Martinc, Martinčič* tudi priimke *Tinče, Tinko* in poleg *Antončič* tudi *Tončič, Tonejc*.

S podobno aferizo prvega zloga moramo računati tudi pri priimku *Broz*; polna oblika imena *AMBROS* (*Ambroz, Ambrozij,*

Ambrož je znana na vsem slovanskem zahodu, ima pa kot latinsko koledarsko ime *Ambrosius* svoje korenine v starogrškem pridevniku *ambrosios*, kar pomeni »božanski, nesmrten«. Samostalnik *ambrosia* (sloven. *ambrozija*) je pomenil v starogrški mitologiji »hrano, ki daje bogovom mladost in nesmrtnost«. Ime *Ambrož* je v Sloveniji precej pogostno kot priimek, posebno pa se je razširil patronimik *Ambrožič*, ki spada med prvih 200 slovenskih priimkov. Druge različice srečamo redkeje (*Ambraš*, *Ambroš*, *Ambros*, *Ambroželj*), ob madžarskem posredništvu so nastali priimki *Ambruš*, *Ambruž*, *Ambružič*, ki so omejeni na Pomurje.

Zanimivo je, da se pri vzhodnih Slovanih srečujejo priimki iz latinsko-poljskega vira (*Ambrós*, *Ambrósov*) in iz neposrednega gr-

škega (prehod sogl. *b* v *v*), npr. *Amvrósov*, *Amvrósin*, *Amvrósimov*, *Amvrós'jev* (prim. B. Unbegaun, Russian Surnames, Oxford 1972, str. 49, 65, 301, 307).

V priimkovno družino *Ambrosius* moramo šteti tudi prejetirane priimke (*Am-*: *Jam-*, kot *Andrič*: *Jandrič*), ki imajo svoje središče spet na kajkavskem ozemlju, od koder se je ta ali oni razširil tudi na slovenski vzhod; omenimo samo tiste, ki so zabeleženi v Sloveniji: *Jambor*, *Jambrej*, *Jambriško*, *Jambrovič*, *Jamborčič*, *Jambrešič*, *Jambrosič*, *Jambrosi*, *Jambrošič*, *Jambrožič*, *Jambrušič*, *Jamrovič* (prim. tudi poljska priimka *Jambor*, *Jambrowski* — S. Rospond, Słownik nazwisk śląskich II, Wrocław 1973, str. 179).

F. Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

KNJIŽNA VZGOJA V OSNOVNI ŠOLI

Ko učitelj slovenskega jezika v razredu spregovori o knjigi, se premalo zaveda, da so učenci že dolgo njeni porabniki. Sprejema predbralni čas, to je čas slikanic in pripovedovanja, pa tudi leta, ki jih je učenec preživel na knjigi, ko je hodil v nižje razrede osnovne šole. Nadalje učitelj ne pomisli dovolj na to, da obiskujejo učenci tudi knjižnice in da imajo verjetno že nekaj svojih knjig (ali da imajo knjige njihovi starši in sorodniki). Prav vsak slovenski šolar je bral Cicibana in zgodbe, ki so izšle v zbirki Čebelica, poznana sta mu Kurirček in Kurirčkova knjižnica. V času, ko ga literarnoestetsko usmerja učitelj slovenskega jezika, najbrž taisti učenec prebira Pionirja, Pionirski list, Glasbeno mladino, Mladino, pa tudi druge časopise in revije. Otrok knjižno ni več nerazgledan, do zapisane besede ima svoj odnos. Knjige mu je v večji ali manjši meri priporočal razredni učitelj. O njih je najbrž moral že »uradno« pripovedovati in prebrati nekaj del iz seznama domačega branja.

V višjih razredih osnovne šole je knjižna vzgoja operta na literarnoestetsko vzgojo: na interpretacijo pesmi in proznih besedil iz prebranega Berila, na knjige domačega branja in na tiste iz seznama tekmovanja za bralno značko.

Najbolj konkretno teče pri pouku slovenskega jezika beseda o knjigi, kadar je na vrsti obravnava domačega čtiva, učenci pa ravno od teh ur ne pričakujejo nič novega.

Dostikrat pomenijo dejansko le izgubo časa. Slabo je pri domačem čitvu že to, da morajo do istega dne vsi učenci — pa tudi če je na šoli več paralelek! — prebrati isto knjigo. Razumljivo, da morejo to napraviti le tisti, ki knjigo pravočasno dobijo. Knjig pa zmanjka že prvi teden tako v šolski kot v javni mladinski knjižnici. Učenci, ki niso imeli sreče, da bi knjigo prebrali, si pomagajo s prepisovanjem. Ko pride v šoli na vrsto tako imenovana »obravnavna domačega čtiva«, nestrpnost čakajo, da bo ura minila. Neprivlačne pa so te »obravnavne« tudi zato, ker potekajo kar naprej po istem vzorcu: izpiši ..., prepisi ..., označi ..., povej ..., ilustriraj ... ne glede na to, ali obiskuje učenec četrti ali osmi razred. Zgodi se tudi tako, da mora učenec isto knjigo kot »domače branje« prebrati celo dvakrat (enkrat v nižjem, drugič v višjem razredu, tretjič pa nemara še na srednji šoli) in obakrat odgovarjati na ista ali pa na zelo podobna vprašanja.

Odpor do branja je najbolj izrazit pri učencih, ki niso mogli osvojiti bralnih navad in ki jim dela težave sama tehnika branja. Stopnjuje ga izbor čtiva, ki ga skoraj povsod diktira učitelj, ta pa ne pomisli, da učenci za branje niso enako motivirani in ne enako dovzetni. Kar bi deklice pripravilo do solz, fantov ne bo niti malo ganilo. Kar bo zanimivo za podeželskega bralca, bo malemu mestjanu popolnoma tuje ipd. Na koncu vseh koncev je rezultat ta, da pomenijo knjige, določene za domače čti-

vo, neke vrste breme in ne opravijo tiste naloge kot bi jo morale.

Tekmovalce za bralno značko štejemo res že med ljubitelje knjige, njihovo delo je povezano z izvenšolskim udejstvovanjem, branje knjig za domače čtivo pa je obvezno. To obveznost bi morali napraviti mikavno, da bi pri pouku knjižna vzgoja prišla do pravega izraza. Zaradi tega bi moral pa učitelj spremeniti način dela.

Seznam knjig za domače čtivo je obsežen in zajema domača ter prevedena dela. Navadno ga učenci v celoti sploh ne poznajo, ker učitelji iz njega odberejo najraje tiste naslove, ki ustrezajo predvsem njim (ker delo poznajo ali ker vedo, da ga ima šolska knjižnica), nato pa vsebino ukalupijo v neke točke, določijo zadnji datum, ko mora biti knjiga prebrana in za učence se začne boj v areni: kdo bo knjigo prvi dobil, komu in kolikim jo bo posodil, od koga bo snov prepisal, kakšna bo ocena. Če bi učitelj seznanil razred s celotnim seznamom knjig in dovolil, da učenec prebere do določene roka tisto knjigo, ki jo more dobiti ali

ki bi jo posebno rad prebral, bi nepotrebna nervoza odpadla. Ob leposlovni knjigi živi tudi znanstvena in poljudnoznanstvena knjiga, ki je za marsikaterega učenca bolj zanimiva od leposlovne. Le zakaj je ne bi smel prebrati kot knjigo za domače čtivo in o tem, kar je ob njej spoznal, pripovedovati še drugim, tudi učitelju? Isto velja za revije, naj so to šolarjem namenjeni Pionir, TIM, Presek ali pa Priroda, človek in zdravje, Planinski vestnik, Proteus, Obzornik, to, kar učenec prebira iz lastnega zanimanja.

Pred vrati je celodnevna šola. Brez knjižnice, knjig in knjižne vzgoje si jo je težko predstavljati. Knjižno vzgojo pa je treba razumeti kot proces, ki mladega bralca oblikuje v kritičnega, samokritičnega in iniciativnega človeka. Vse, kar ni v skladu z učenčevimi psihičnimi potrebami, ta proces zavira. Na to naj bi mislil učitelj, kadar učencem priporoča knjigo. Knjigo smemo res samo priporočati, ne smemo je vsiliti.

Berta Golob
Kranj

RAZPRAVA O SREČKU KOSOVELU V ITALIJANŠČINI*

Prizadevanja po vsestranskem medsebojnem spoznavanju dveh sosednih kultur, slovenske in italijanske, so rodila že nekaj sadox, ki so žal še vedno zvečine slovenski. Med te spada tudi razprava Marije Pirjevec *Srečko Kosovel: aspetti del suo pensiero e della sua lirica*. Razprava je izšla dve leti po izdaji Kosovelovih pesmi v italijanskem prevodu Jolke Milič (*Poesie di velluto e Integrali*) Trieste, 1972 in predstavlja v nekem smislu literarnozgodovinsko pojasnilo pa tudi dopolnilo tega izbora. Ko govorimo o dopolnilu, mislimo na nepopolnost prevajalkinega izbora in na prizadevanje Marije Pirjevec po celoviti predstavitvi Kosovelove umetnosti.

Prizadevanje po taki obravnavi pesništva in misli Srečka Kosovela se izrazi že v uvodnem poglavju, nekakšnem monografskem pregledu slovenske kritike in literarne zgodovine, ki sta se ukvarjali z delom in osebnostjo Srečka Kosovela. Avtorčin pregled sega od prvih zapisov do najnovejših raziskav o pesniku. Pri tem je avtorica natančna in poročevalsko skrbna v toliki meri, da v želji po »popolni objektivnosti« zvečine niti ne zavzame kritičnega niti osebnega odnosa do obravnavanih avtorjev. Izjemo napravi samo pri Francu Za-

dravcu, o katerem pravi, da je prvi poudaril vrednost in kompleksnost Kosovelove ekspresionistične lirike in znanstveno obdelal Kosovelovo pesniško osebnost. Takšna objektivnost je sicer razumljiva, kadar pomislimo, da je razprava predvsem informativnega značaja. Lahko bi celo zapisali, da bi bolj kritična problemska obravnava italijanskemu nepoznavalcu slovenskega literarnega dogajanja otežila razumevanje kritičnega in literarnozgodovinskega gradiva. Po drugi strani pa je tudi res, da samo poročanje ne izlušči tistih idejno-estetskih problemov, ki so spremljali in spremljajo dojemanje Kosovela na Slovenskem, čeprav spet ne trdimo, da bi avtorica kritičnost in problemskost izločila iz svojega razpravljanja o samem Kosovelu in še posebej o njegovi poeziji. Avtorica je znala izluščiti in označiti najznačilnejše posebnosti Srečka Kosovela na vseh etapah njegovega ustvarjalnega delovanja, in to v slovenskem in evropskem literarnem, kulturnem in družbenem kontekstu.

Razpravi je tako uspelo prikazati pesnikov razvoj od začetne navezanosti na lastni in-

* Marija Pirjevec, *Srečko Kosovel: aspetti del suo pensiero e della sua lirica*, Editoriale stampa triestina — Založništvo tržaškega tiska, Trieste 1974.

timni svet do široke odprtosti za občečloveška vprašanja, še posebej družbena, ki dajo njegovi poeziji pečat angažiranosti. Ob tem Marija Pirjevec tudi nakaže Kosovelov razvoj od navezanosti na slovensko moderno do njegove eksperimentalne faze — obdobja *Integralov*. Obravnava sicer sledi v slovenski literarni zgodovini ustaljenim dognanjem, vendar ta dognanja večkrat tudi presega. Posebej to velja za razpravljanje o Kosovelovem konstruktivizmu in njegovem odnosu do zenitizma. M. Pirjevec podrobno razčleni Kosovelovo poznavanje revije *Zenit* in njegov odnos do idej, ki jih je revija propagirala. S. Kosovel se je po avtoričinih ugotovitvah ogled samo za nekatere oblikovne novosti zenitizma, ni se pa strinjal z njegovimi doktrinami, pred-

vsem ne z »mesijanskim pričakovanjem barbara — genija.« Revija *Zenit* je S. Kosovela opozorila na ruski konstruktivizem. Glavni posrednik konstruktivističnih idej pa je bil Kosovelu A. Černigoj.

Velja poudariti tudi avtorično zavzetost za sklop problemov, ki bi jih označili z binomoma Srečko Kosovel — Kras, Srečko Kosovel — Trst. Razpravljanje o Kosovelovih stikih s kulturnimi delavci na Tržaškem (npr. Kosovel — Martelanc, Černigoj idr.) je posebej dragoceno, saj lahko italijanski bralec z njim še enkrat spozna, kako močno je bila in kako tudi je prisotna slovenska kultura na Tržaškem.

Marija Zlobec-Skaza
Ljubljana, I. gimnazija

ZAPIS OB BORISA PATERNUJA POGLEDIH NA SLOVENSKO KNJIŽEVNOST

Kot prva enota nove znanstvene knjižne serije *Pogledi* je pri ljubljanski Partizanski knjigi v dveh zajetnih zvezkih izšla zbirka literarnozgodovinskih besedil Borisa Paternuja, gotovo enega najvidnejših današnjih slovenskih književnih zgodovinarjev: pod naslovom *Pogledi na slovensko književnost* je v njej zbranih blizu trideset avtorjevih razprav iz let 1960 do 1973. Zaporjene so tako, da kot celota na nekakšen mozaičen način predstavljajo zgodovino slovenske književnosti: njihova tematika in problematika se namreč vrti od ljudske pesmi do sodobne literarne avantgarde; zlasti drugi del drugega zvezka prinaša še vrsto izrecnih, živahno in značilno polemično pisanih komentarjev k različnim teoretskim, metodološkim in praktičnim vprašanjem naše književne vede. — Takšen je najbolj bežen videz te v vseh pogledih moderne in uspešne knjige (za elegantno opremo je bil najprej Janez Suhadolc nagrajen na 2. ljubljanskem knjižnem sejmu, avtor Boris Paternu pa je aprila letos prejel nagrado iz Kidričevega sklada.)

Knjigi na rob pa bi radi zapisali tole: Boris Paternu sodi, kakor smo že omenili, med mlajše literarne zgodovinarje. Vstop tega, povojnega, rodu v stroko sploh ni bil tako enostaven in lahek, kakor je videti od daleč, od danes. Že institucijske možnosti za delo so bile pičle (kakor še danes žal niso kaj bogve prida), bolj ali manj enako naporeno je bilo tudi duhovno stanje vede; Paternu ga označuje v zadnjem sestavku

Pred mikrofonom kot stanje poenostavljene nega pozitivizma, poenostavljenega sociologizma, nerazvite teorije/sodobne metodologije, stanje nezaupanja, ki je v mnogčem izhajalo prav iz negotovosti glede smiselnosti literarnozgodovinskega početja. Veda se je pogosto ukvarjala z nabiranjem in registriranjem okoliščin, kvečjemu z ideološkim opredeljevanjem književnega teksta, in ne s književnim besedilom samim; ni torej, vsaj pogosto ne, premogla dovolj trdne, središčne samozavedi, da počne nekaj, kar je imanentno, izključno njena naloga in njeno poslanstvo. Književno besedilo je pod njenimi prsti nenehno bežalo navzven, iz sebe, v družbeno, biografsko ponazoritveno, v historiografsko funkcijo; ni obstajalo za sebe in iz sebe, marveč za druge in za drugo, kot nekaj pomožnega, drugotnega, kot eksempl, kot občestna postaja k drugačnim, pomembnejšim ciljem; ni bila cilj sam. Funkcija vede je bila torej v veliki meri služnostna. — Zakaj besedilo nikakor ni moglo postati cilj sam, to je zamotano in razsežno vprašanje: gotovo je eden tehničnih vzrokov za to bila dolgotrajna zanemarjenost tiste plasti slovenske književne vede, ki bi jo imenovali teoretska zavest, smisel za metodološko živo inoviranje, preverjanje, mišljenje. Kar se je zmoglo, je bilo prepogosto »pozitivistično« rutinersko zbiranje faktov in ideološko poantiranje; svoječasna Žigonova in Puntarjeva pa navsezadnje tudi Keleminova stremljenja v vprašanja teksta kot teksta (zgradba, tudi jezikovni stil), celo Isačenkovi Sloven-

ski verz, so bila domala pozabljena, ali pa so ostala ob strani, nekako nezanimiva. (»Pozitivistično« smo dali v narekovaje, ker je izraz v tej zvezi in tudi v današnji, vsakodnevno izpraznjeni rabi pravemu pozitivizmu krivičen; pravi pozitivizem je videl *cilj*, kljub vsej svoji pedanteriji v znamenju gesla »maximum in minimo« je stremel v sintezo; pri nas se je premnogokrat sprevrgel v samozadostno faktografiranje, ki je ohranilo metodo, zgubilo pa cilj, s tem pa tudi smisel. — Kritiki ob rob pa je žal za danes treba zapisati, da je vse opaznejša nasprotna težnja: zanemarjanje, načelno podcenjevanje tiste ravni literarne interpretacije, ki kot fond trdnih, objektivnih dejstev takšno interpretacijo šele objektivizira v strokovno besedilo.)

Eden izmed najnujnejših posegov v omejeno stanje je bila potemtakem razgrnitev, razširitev književnoteoretskih pogledov. Resnično ustvarjalni mladi literarni zgodovinarji so se zato takrat, pred četrtsotletjem, z vso vnemo lotevali ustreznega študija: postopoma so odkrivali in metodološko osvajali stanje v drugih evropskih nacionalnih literarnih vedah, vnašali v svoje delo predvsem postopke in prijeme nemške slogovno interpretacijske šole (Staiger, Kayser); z njimi so se seznanjali deloma neposredno (Kayser je predaval v Ljubljani), deloma preko Zagreba, predvsem pa po ustrezni literaturi. Nedvomno je bil eden najbolj temperamentnih, delavnih in zagnanih tovrstnih odkritelcev prav naš avtor; sprva se je njegova ustrezna potreba po razširitvi književno teoretskega obzorja kompenzirala z izdatnim študijem različnih estetik in poetik 19., deloma 18. stoletja, pač v tesni zvezi s pripravljanjem disertacijske teze o estetskih osnovah Levstikove literarne kritike (izšla 1962), toda zelo hitro je potem »prešla« na sodobno poetiko. Nekakšno vidno mejo med obojem predstavlja razlika med že imenovano disertacijo ali orisom slovenske književne kritike do Levstika na eni ter med monografskim pregledom sodobne slovenske lirike (Slovenska književnost 1945—1965, 1967) in vrsto razprav, ki so objavljene v pravkar glosirani knjigi, postopoma pa so izhajale od 1960 naprej, na drugi strani. Tako je knjiga implicitno tudi nekakšna svojevrstna zgodovina, pričevanje nekega osebnega in generacijskega razvoja znotraj stroke: razvoja, ki brez dvoma opazno opredeljuje in zaznamuje sodobno slovensko književno vedo.

Kaj predvsem odlikuje Paternujeve literarnozgodovinske spise? Predvsem: bistra, nagla, okretna instrumentalizacija (delovni prenos) sodobnih teoretskih dognanj za raziskavo živega književnega gradiva, nekakšna metodološka živahnost, dinamičnost; kakor da je avtorju zgodnja strokovna izkušnja za zmeraj vcepila tovrstno kretnjo; kar naprej se ozira za novimi teoretskimi dosežki in jih skuša presajati v slovensko literarno zgodovinsko prakso. Dalje: jasno in logično izpeljana ideja, ki je najpogostejše v kritičnem, če ne kar prikrito polemičnem odnosu do literarnozgodovinske tradicije, zoper katero hoče uveljaviti novo oceno, nov pogled. Tretjič: zmožnost preglednega, organskega, to je sprotnega sintetiziranja, združevanja sprotne analize s sproti grajeno sintezo in s tem v zvezi uglasjena, tekoča, zgovorna jezikovna spretnost. Nazadnje pa še nekaj, kar se zdi za Paternujev literarnozgodovinski slog najznačilnejše, kar mu daje neizgledljivo osebno barvo: to je nekakšen zanos, nenehen nadih zavesti, da je delo, ki ga ravnokar opravlja, z vsem mišljenjem, členjenjem, deduciranjem, s končnim učinkom, najbolj osebno in obenem posvečeno opravilo, da zahteva zmeraj znova ves človekov žar, vso njegovo domišljijo, celó čustvo, in kajpada tudi vso ostrino razuma; skratka, sploh ne more biti golo, hladno, računsko »znanstveno« sklepanje: treba je vsaj v odnosu do književnega besedila, v *obnašanju*, v *podtekstu* zajeti in posredovati tudi tisto plast umetnine, ki razumu ni dosegljiva, njeno estetsko rezidualnost.

To so torej bržkone temeljne kvalitete Paternujevega pisanja. Prav z njihovo registracijo pa se ob knjigi ponuja sam od sebe tudi neki kritični pomislek: gre za preko 900 strani teksta, ki je nastajal ob različnih priložnostih, z različnimi nameni in prav gotovo tudi z različnim delovnim odnosom. Poleg tega je mogoče že na prvi pogled ugotoviti, da gre po funkciji vsaj za troje vrst razprav: pregledne (npr. Razvoj in tipologija slovenske književnosti, Sodobna slovenska lirika), analitično problemske, delne (npr. Problem katarze v Presernovem »Pevcu« in vrsta drugih) ter teoretično opredelilne oziroma samoopredelilne (npr. Problem študija sodobne literature na univerzi). Kakor so kajpada vsa besedila po svoje zanimiva, pa ne morejo biti — iz naštetih razlogov — enako povedna glede tištega, kar je najbolj izvirno, najmanj pri-

ložnostno, najbolj Paternujevo in s tem tudi najbolj trajno. Zdi se torej, da bi bilo treba zvezka nekoliko jasneje urediti, tudi grafično: recimo da bi en zvezek v skladu z naslovom posredoval »poglede« na slovensko književnost, drugi pa »poglede« na literarno vedo; ali pa skržiti izbor in ga osredotočiti okrog ene izmed funkcij.

Kakorkoli že: gre za pomanjkljivost, ki nekoliko zastira optimalno zaznavo Paternujevih kvalitet, ki pa kajpada teh kvalitet nikakor ne zmanjšuje. Te pa so, kakor že rečeno, takšne, da si brez njih sodobne slovenske literarne vede ni mogoče več predstavljati.

M. Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

MOTIVI ZA ERJAVEČEVO PRIPOVED »NI VSE ZLATO, KAR SE SVETI«

Fran Erjavec je kot prirodoslovec v Gorici o počitnicah potoval po deželi in nabiral ljudska imena za živali, rastline in kame-nine. Zapisal si je tudi druge nenavadne besede, ki jih je slučajno slišal med ljudmi, in jih z Levstikovim sodelovanjem objavljaj v Letopisih Matice Slovenske 1875—1883 pod naslovom Iz potne torbe. Kot je videti iz zbranih besed, je precej potoval tudi po Tolminskem in tu verjetno slišal o iskalcih zlata v Bogatinu, kar ga je motiviralo za znano poučno pripoved, objavljeno v letu njegove smrti 1887.

Prvi je stvarno popisoval iskanje zlata v Bogatinu Jože Abram-Trentar v članku »Bogatin«, KGMD 1927. Le-ta predvsem ugotavlja, da so že stoletja brskali tuji in domači pustolovci za zlatom v Bogatinu in njegovi okolici; pobuda za to početje so verjetno bila mnoga ljudska izročila o bajnih zakladih in bogastvu te gore, ki je morda zaradi tega dobila tudi tako ime. Leta 1882 se je menda ustanovila celo nekaka družba za kopanje zlata v Bogatinu, v kateri so sodelovali številni lahkoverneži od Kanala do Kobarida. Skopali so 60 m dolg rov v Bogatin in potem obupali; nekateri kmetje so zaradi tega celo obubožali. Abram je stari Pologar tudi omenil nekega moža iz Zalaza, ki je nosil v Čedad kamenje, ki se je bliskalo, a so se mu zlatarji le smejali.

Že Abram navaja več pripovedk o zlatu v Bogatinu, precej jih je zbral tudi kmet Ludvik Janež iz Čadrga in jih objavil narečno v Tolminskem zborniku 1975. V eni od pripovedk nastopa tudi oglar Šrauf iz Zalaza, ki zaloti Benečane v trenutku, ko so odkrili zaklad v Bogatinu. Ta Šrauf je verjetno mož, ki ga je imel v mislih stari Pologar, še verjetneje pa Erjavec, ko je oblikoval lik Blaža Cerina izpod Visokega Kolka. Kolka se po tolminsko izgovarja Kuk — podobno

volk-vuk — in ravno nad zalaško grapo se dviga Tolminski Kuk, blizu Bogatina pa je še en višji Kuk. 93-letni Ivancetov oče mi je lani (1974) poleti o Šraufu tole povedal:

Šraufa sem še dobro poznal; bil je bolj majhen in rdečih oči — najbrž od dima, ker je bil oglar. Ko je skuhal »ogounco« in prodal oglje, si je kupil moke in zabele ter šel kopat v hribe. Ko sem imel 13 let, sem pasel na planini Dobrenjščici ob znožju Bogatina. En dan pride Šrauf in gre na tisti kraj Bogatina, kjer so se kamni »leskali«. Tam je kopal in tolkel toliko časa, da ga je našla noč. Zjutraj sem ga videl ležati v sirarni pri ognju. — Kamne je dajal pregledat tistim, ki so šli v Videm. Ker ni nikoli nič dobil zanje, je tožil: »Tisti, ki nesejo blago — zlato rudo — v Videm, prejmejo denar; tisti, ki pošilja, pa nič ne dobi!« Ko je nekoč kopal blizu Dobrenjščice, je prišel neki tuj človek in mu rekel, naj mu da košček rude. Z nožem ga je nastrgal na papir in vse skupaj zažgal. Ko je ruda zagorela, jo je pomolil Šraufu pod nos in rekel: »Ali čutiš, da smrdi po žveplu? To je le železov in žveplov kršec!« Toda Šrauf je vztrajno kopal naprej in nosil kamenje domov, da ga je ob njegovi smrti bila polna hiša. Še v posteljo je nanosil toliko kamenja, da se je zrušila!

Janez Dolenc
Gimnazija Tolmin

Približno sočasno je podpisanega opozorila prof. Alenka Glazer iz Maribora na sestavek Zlata ruda, ki ga je Josip Gradčan prispeval v Vrtec 1882, št. 7, str. 103 in ki predstavlja skorajda nekakšen sinopsis za obravnavano Erjavčovo povest, zlasti v snovnem in miselnem, precej pa tudi že v zgodbenem oz. dogajalnem smislu.

M. Kmecl
urednik

ŠE ENKRAT O SLOVENISTIKI V GÖTTINGENU

Medtem ko je zapis v eni zadnjih številklanskega letnika JiS skušal predstaviti današnjo slovenistiko v Göttingenu, govori pričujoči o njenih začetkih.

Prvi jugoslovanski slavistični seminar za tuje slaviste je bil 1. 1950 na Bledu, drugi pa 1. 1951 v Sarajevu. Tega sta se udeležila tudi asistenta slavistike z univerze v Göttingenu dr. I. Mahnken in dr. K. H. Pollok (poznejši rektor nove univerze v Regensburgu) in se tedaj začela seznanjati tudi s slovenistiko. Verjetno je to vsaj delno vplivalo na nastanek prvega lektorata slovenščine v tujini po II. svetovni vojni. Začel se je v študijskem letu 1953/54 in vodil ga je F. Jakopin, ki je imel v njegovem okviru dva tečaja: splošno praktičnega in dialektološkega. Njegova predavanja je obiskovalo sedem slušateljev, med njimi tudi prof. dr. Maximilian Braun in oba njegova že omenjena asistenta dr. I. Mahnken in dr. K. H. Pollok. Ti so se že tedaj ukvarjali z eksperimentalno fonetiko, pri čemer so upoštevali tudi slovensko gradivo.

Tedaj je bil v Göttingenu tudi znani skandinavist in indoevropist prof. W. Krause (ki je pred kratkim umrl). Predaval je staro irščino in med njegovimi tremi slušatelji je bil tudi F. Jakopin. Prof. Krause se je med prvimi toliko zanimal za slovenščino, da je imel v svoji fonoteki indoevropskih jezikov tudi slovenske posnetke.

Prav tako je tedaj deloval v Göttingenu pomembni literarni teoretik W. Kayser (*Das Sprachliche Kunstwerk*, Bern, 1948), ki je že tudi umrl. Na njegovih predavanjih se je trlo slušateljev (Jakopin). Njegova lite-

rarnoteoretična izhodišča so vplivala tudi na zagrebško literarnozgodovinsko šolo z dr. Z. Škrebom na čelu.

Po petletnem premoru je F. Jakopina nasledil J. Zor, ki je tu dve leti (1959/60 in 1960/61) poleg slovenskega vodil tudi srbohrvaški lektorat in tako imel na teden okrog 10 ur obveznosti. Seveda je bilo več študentov na srbohrvaščini, slovenščine pa se jih je udeleževalo okrog pet. Tedaj je bila dr. I. Mahnken že privatna docentka in je na svojih predavanjih o poetiki veliko upoštevala slovensko poezijo, posebno F. Prešerna, ki ga je imela za pravicata enciklopedijo različnih pesniških oblik.

Slavistična stolica v Göttingenu je imela navado, da je vabila lektorje iz matičnih dežel in jih ni sprejemala iz emigrantskih vrst. V tej potezi se kaže prizadevanje mesta, da bi popravilo vtise o Nemčiji iz II. svetovne vojne. Sem sodi seminar na takojšnji slovenistiki o spoznavanju slovanskih dežel, na katerem so bila tudi predavanja o Jugoslaviji. Na ljudski univerzi so seznanjali slušatelje z vsemi narodi sveta in njihovimi problemi. V Nansenhausu so se zbirali tuji študentje od vsepovsod in v Internationalfoyerju navezovali stike z domačimi. Medse so jih vabile tudi razne študentske organizacije.

To je torej drobec o Göttingenu. Pravzaprav bi sodil pred spredaj omenjeni sestavek, a tudi tako pomaga zaokrožiti podobo o slovenistiki v tem mestu.

M. Stanonik
SAZU v Ljubljani

Vprašali ste

KAKO JE Z VELIKO IN MALO ZAČETNICO PRI STVARNIH LASTNIH IMENIH?

Očitno prava zmeda. Nanjo so sredstva javnega obveščanja zadnji čas že opozorila. Pravopis kot zakon, ki bi ga morali vsi pišočji spoštovati vsaj kakšno desetletje — vemo zakaj je to nujno! — spoštujemo približno tako kot mnogo drugih zakonov, oziroma — zadnji čas — dogovorov in sporazumov v naši družbi. To pa je: Nikakor! In to vleče — tu in tam! — za seboj mnoge

neljube posledice, pri učno vzgojnem delu v šoli — tudi pri vzgojnem! — pa nespoštovanje pravopisa v javnem življenju povzroča pravo zmedo.

Kako je torej prav?! Npr. v tehle primerih pisanja stvarnih lastnih imen, ki sem jih vzel iz jubilejnega zapisa Sedemdeset let Franceta Tomšiča, ki ga je napisala Breda Pogorelec, priobčil pa JiS 6/75:

— jubilant je »diplomiral na slavističnem oddelku filozofske fakultete v Ljubljani«

— poučeval je »na novoustanovljeni Višji pedagoški šoli«

— bil je izredni profesor »na Filozofski fakulteti v Ljubljani«

— bil je znanstveni svetnik »v Inštitutu za slovenski jezik SAZU«

— v istem »inštitutu je sodeloval« ...

— predaval je »na filozofski fakulteti«

Pravopisna vprašanja so pri nas zmeraj bolečina posebne vrste, morda prav zaradi tega, ker so bila določila sprejeta dostikrat brez ustrezne poglobitve v funkcijo jezikovnih znamenj — in jih je bilo treba sprejemati »kot zakon«. »Zakon« — mislim, da je pravopis le zbirka bolj ali manj natančnih in preiščenih pravil, ki so lahko le *napotek* za pisanje — »zakon« je lahko primeren ali manj primeren, postavljen na podlagi prakse ali sporočilne vloge znamenj — ali pa z namenom, zaustaviti ali omejiti določen jezikovni pojav. Pokojni prof. dr. France Tomšič se je za malo začetnico navduševal z namenom, preprečiti preobilje velike začetnice, ne pa zaradi posebne vloge tega znamenja. Seveda je bil tudi v prejšnjem pravopisu to samo nasvet, ne »zakon«.

Novi pravopis — pišem po spominu na razpravo, ker o vašem vprašanju v pravopisni komisiji nismo posebej govorili in zato ni-

— »na Višji pedagoški šoli in na fakulteti«.

Vsi citati so s strani 160 in 161. Moja vprašanja so toliko bolj upravičena, ker je dr. Breda Pogorelec eden vodilnih slovenskih jezikoslovcev in še zato, ker je v imenovanem članku (str. 163) zapisala, kako se je prav dr. Tomšič ob Pravopisu 62 (prim. še: *Pravopis 62: akademski institut!*) »potegoval za vpeljavo male začetnice pri stvarnih lastnih imenih«.

Rado Smrekar
Cerknica

sem pooblaščen objavljati odlomkov iz uvoda, ki ga pripravljamo — bo imel glede pisave velike in male začetnice natančna določila, utemeljena s pomensko vlogo posamezne besede ali besedne zveze v konkretnem besedilu. Če bo šlo za stvarno lastno ime, ga bo pisec pisal z veliko začetnico, občna imena pa bo pisal z malo. O konverziji, kakor imenujemo to prestopanje z ravnine na ravnino, bo v okviru pravopisnih možnosti seveda določal piščoči. Raba velike in male začetnice v sestavku, ki ga navajate, se torej ravna pretežno po tem novem načelu. Možna bi bila še doslednost v pisanju z veliko in v primerih v *Inštitutu* ali na *Fakulteti* (Inštitut za slovenski jezik SAZU, Filozofska fakulteta v Ljubljani). Mala začetnica pa se je v prvem primeru (»diplomiral je ...«) po nemarnem vrnila iz objavljenih bibliografij, ki so napisane po drugem načelu.

B. Pogorelec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Iz delovanja Slavističnega društva Slovenije

PISMO O POLOŽAJU SLOVENŠČINE V PREDMETNIKU VZGOJITELJSKIH ŠOL

doc. dr. Breda Pogorelec,
predsednica Slavističnega društva Slovenije
Ljubljana, Filozofska fakulteta

Ljubljana, 6. julija 1975

Predsedniku Strokovnega sveta
pri Sekretariatu za vzgojo in izobraževanje
tovarišu Stanetu Kranjcu,
Ljubljana

V skladu z našim dogovorom ob ustni intervenciji 5. julija 1975 ponavljam svoje stališče in stališče članov Slavističnega društva Slovenije glede položaja našega predmeta v sedanji šoli, analogno s tem pa tudi ob načrtovanju prve stopnje usmerje-

nega izobraževanja v 9. in 10. razredu. Stališče je bilo javno formulirano na občnem zboru Društva septembra 1974, pozneje pa na številnih sestankih v ožjem in širšem okviru.

Gre za vprašanje novega predmetnika in predmetniku ustreznega učnega načrta v začnih osnutkih usmerjenega izobraževanja. Po razpravah, v katerih neposredno ne sodelujemo in tudi nismo o njih poteku

ustrezno poučeni, je bil namreč izdelan predlog, po katerem bi bile v 9. razredu predmetu slovenski jezik s književnostjo (jugoslovanskimi književnostmi?) odmerjene tri tedenske ure — kar je z dogovorom zagotovljeni jugoslovanski minimum (!), v desetem razredu pa poleg teh treh še ena ura iz dopolnilnega fonda, skupaj torej 4 ure.

Še ko so te ure neuradno »grozile«, smo reagirali v sklopu drugih problemov naše stroke v slovenski družbi in v zvezi s tem poslali pismo na predsedstvo Republiške konference SZDL, v katerem smo poudarili vlogo stroke v javnosti, opozorili na pomanjkljivo, da ne rečemo nezadovoljivo jezikovno kulturo naših delovnih ljudi, kar pogosto preprečuje ne samo osebni razvoj, ampak tudi ovira pri vsakdanjem vključevanju v samoupravni proces. Za te trditve smo imeli oporo v nekaterih raziskavah, pa tudi v vrsti spoznanj zasebnega značaja. Odgovor na naše pismo je bila seja na predsedstvu, ki se je je med drugim udeležil tudi predstavnik Zavoda za šolstvo in na kateri smo se dogovorili, da o urah (izrazili smo bojazen, da novi predmetnik vprašanja slovenskega jezika ne bo ustrezno rešil) ne bomo govorili, dokler ne bo sestavljen učni načrt. Žal so priprave za začasni učni načrt s predmetnikom tekale po dveh tirih: medtem ko je ena skupina pripravljala predmetnik z urami (brez načrta), je druga skupina po nalogu tov. Lipužiča izdelovala učni načrt; pri tem delu so na tej stopnji sodelovali člani katedre za slovensko književnost, s katedre za slovenski knjižni jezik pa za sedaj doc. dr. Pogorelec — katedra se bo v celoti vključila v to delo šele v poletju. Sestanke je animiral tov. prof. M. Feguš, udeleževal pa se jih je še tov. prof. F. Bohanec. Zdi se, da je novi učni načrt v zasnovi in predvideni

izpeljavi novost, odprto vprašanje pa postaja čas, ki je odmerjen predmetu v 9. razredu.

Mnenja smo, da ta rešitev ni ustrezna. Prvič gre v tem primeru za vzgojiteljske šole in mora biti na voljo čas za utrjevanje snovi in za oblikovanje samostojnega jezikovnega nazora. Potrebna je tudi določena stalnost predmeta, tako za učitelja kakor za učenca. Mislimo seveda na stalnost položaja glede na to, da gre za predmet, ki se seznanja z osnovnim in glavnim sredstvom sporazumevanja, ne mislimo pri tem na stalnost zasnov! Bilo bi idealno, če bi bil za ta predmet prostor vsak dan, dalo pa bi se veliko doseči tudi z rednimi štirimi tedenskimi urami, kar bi bilo za naše razmere dejanski maksimum in minimum. Glede na to, da je del jezikovne vzgoje namenjen neumetnostnim besedilom — kar je v takem obsegu precejšnja novost — bi se dalo doseči sodelovanje v okviru šolskega kolektiva tudi z drugimi učitelji, kolikor seveda ti jezikovno kulturo imajo.

Pripominjamo še, da se ne moremo strinjati z nikakršnim navajanjem globalnega večjega števila ur in tako dalje, ki da so ga z novostmi deležni učenci: predmet je bil v preteklosti reducirana marsikje do drastične meje. Predlagamo, da ne kaže primerjati prejšnjega z novim, ampak ustvarjati, krojiti novo z novo vsebino in ustrezno obliko.

Tudi je treba vedeti, da je kampanja pripeljala v učiteljske vrste marsikoga, ki je še kako potreben temeljite vzgoje: izkušnja s kadrom iz učiteljskih šol nas opozarja na to. Če nečemo še bolj zategovati začaranega kroga nekvalitete, mislim, da moramo stanje upoštevati in ga reševati.

Pozdravlja Vas

Breda Pogorelec

PS: Strokovni svet je na svoji seji dne 8. julija 1975 v predmetniku za vzgojiteljske šole odmeril slovenščini v 9. in 10. razredu po 4 tedenske ure.

POPRAVKI

Prof. Avguštin Pirnat je opozoril, da v članku *Slavistične ekskurzije po škojeloškem področju* (6. št.) ob imenu Jakoba Šolarja manjka letnica smrti, in sicer 1968; sam avtor — J. Šifer — pa je prosil, da v članku o Selški dolini popravimo: Cene Kopčavar iz Selc ni umrl 1964, ampak 1965; Ivan Jan je napisal knjigo o dražgoški bitki in ne brošure.

V članku Marjana Tavčarja o pisavi in izgovarjavi grških lastnih imen (7. št.) je treba na str. 218, 2. odstavek, pravilno brati: pišejo to skupino z *nt* (namesto: pišejo to skupino z *nd*).

POSTOJNSKO ZBOROVANJE SDS

24. 7. 1975

287/74-75

SLAVISTIČNO DRUŠTVO Celje, Jesenice, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, Nova Gorica, Postojna, Portorož, Ravne na Koroškem, Trst.

Dne 24. 6. 1975 smo vam poslali dopis št. 268/74-75, v katerem vas obveščamo o jesenskem zborovanju slavistov, združenim z občnim zborom. Obljubili smo, da vam bomo v avgustu poslali natančnejši program in pogoje.

1. Jesensko zborovanje slavistov bo Zavod za šolstvo (po ustni obljudi direktorja) vključil v oblike permanentnega izobraževanja, deloma bo kril stroške organizacije in uredil vse potrebno, da se bodo slavisti lahko zborovanja udeležili.

2. Tridnevno srečanje bo imelo tale program (časovna razvrstitev je deloma provizorična):

I. četrtek, 2. oktobra ob 8,30

ob 8,30: začetek slavističnega srečanja s pozdravi in pojasnitvijo programa

ob 9—11,30:

1. Spominsko predavanje o Lojzu Kraigherju (B. Breclj, Postojna)
2. Spomini na L. Kraigherja (B. Kreft)
3. Stilistika Kraigherjeve proze (F. Zadravec)
4. Naturalistična razsežnost Kraigherjevega romana Krista Alba (E. Koren)
5. Zamejska téma: Florijan Lipuš (B. Paternu)

od 11,30—13: razprava

II. četrtek, 2. oktobra ob 15. uri

ob 15:

1. Semantika stavka (J. Toporišič)
2. O dveh funkcijah glagola z »oslavljenim pomenom« (J. Kozlevčar)
3. O semantiki glagola imeti (F. Novak)
4. Teze za simpozij o položaju slovenščine v javnosti, ki bo 1975/76 v okviru RK SZDL Slovenije (B. Pogorelec)

od 17,30—19: razprava.

Zvečer bo predvidoma družabno srečanje.

III. petek, 3. oktobra ob 8. uri

ob 8:

1. Občni zbor SDS s kratkim poročilom predsednika, predlogom za spremembo pravilnika in razpravo.

ob 10,30:

2. Proslava 40-letnice društva. Pozdrav povablencem. Kratek nagovor.
3. Podijska diskusija (javna okrogla miza) o prispevku slavistov (društva in seminarja) v NOB.

IV. petek, 3. oktobra ob 13,30:

ob 13,30:

1. Slovenščina v usmerjenem izobraževanju. Teze. Razprava.

Zvečer bo kulturna prireditev (spomin na čitalnico).

V. sobota, 4. oktobra ob 9. uri:

ob 9:

1. Odkritje spominske plošče L. Kraigherju.

ob 10:

2. Odhod ekskurzije po postojnskem zaledju. Kulturnozgodovinska ekskurzija bo popisana v prvi številki JiS (S. Fatur).

3. Bivanje v Postojni je zagotovljeno približno 500 udeležencem. Pogoji so tile: posezonska cena za penzion je 130 do 160 din, natančneje: enoposteljna soba: 154 din, dvoposteljna: 137 din.

Podrobnosti glede ekskurzije bomo objavili kasneje. Prijave pošiljajte na naslov Gimnazija Postojna. Udeleženci bodo ob prihodu plačali kotizacijo v znesku 50 din za stroške organizacije (družabni večer). Društva prosimo, da člane obveščajo neposredno prek šolskih vodstev.

Tajnik SDS
Marija Stanonik

Predsednik SDS
dr. Breda Pogorelec

PS: 1. Zborovanje bo v zgornji dvorani Jamske restavracije tik ob vhodu v jamo; 2. Zaradi novih okoliščin je del programa spremenjen; spremembe bodo razvidne iz razposlanih programov-vabil. Med drugim bo po novem razporedu strokovna ekskurzija že v petek popoldne; ker bo deloma potekala peš, priporočamo ustrezno obutev. Vendar je načrtovana tako, da bo mogoče delež poti, ki ga bo treba prepeščiti, prilagoditi osebnim sposobnostim in razpoloženjem; v skrajnem primeru bo mogoče pot skoraj v celoti prevoziti z avtobusom.